

**Käännössuomen kehitys August Strindbergin novellin *De
lycksaliges ö* suomennoksissa vuosilta 1912 ja 1990**

Susanna Poukka
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2011

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

POUKKA, SUSANNA: Käännössuomen kehitys August Strindbergin novellin *De lycksaliges ö* suomennoksissa vuosilta 1912 ja 1990

Pro gradu -tutkielma, 70 sivua
Kevät 2011

Tutkimuksessa vertaillaan kahta August Strindbergin novellisuomennosta, jotka ovat ilmestyneet vuosina 1912 ja 1990 ja joiden lähdeteksti on sama. Tutkimuksessa pyritään siten selvittämään, miten eri aikoina samasta lähdetekstistä tehdyt suomennokset eroavat toisistaan ja mikä niissä on samanlaista. Vertailuaineistona käytetään Osmo Ikolan, Ulla Palomäen ja Anna-Kaisa Koiton (1989) tutkimuksen *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* yleiskielistä aineistoa niiltä osin, joilta se on mahdollista.

Tutkimuksen painopiste on syntaksissa: keskeisiä tarkastelun kohteita ovat aineiston virkkeet ja lauseet, lauseiden keskinäiset suhteet ja virkkeiden kompleksisuus. Tutkimuksessa tarkastellaan myös erilaisia lausemaisia rakenteita, joita ovat referatiivirakenne, temporaalirakenne, finaalarakenne, E-infinitiivin instruktiivi sekä MA-infinitiivin adessiivi ja abessiivi. Tutkimus on pitkälti kvantitatiivinen, mutta myös laadullisiin eroihin keskitytään. Omana kokonaisuutenaan tarkastellaan aineiston suomennosten dialogiosuuksia. Niissä painopiste on johtolauseiden syntaksissa sekä referaattien tyylipiirteissä.

Tutkimuksessa todettiin, että vuoden 1912 suomennoksessa on enemmän ja kompleksisempia virkkeitä kuin vuoden 1990 suomennoksessa. Molempien suomennosten taustalla olevan yhteisen lähdetekstin nähdään ohjaavan suomentajien valintoja monessa asiassa. Esimerkiksi lauseiden kokonaismäärä eri aikoina tehdyissä suomennoksissa on hyvin samankaltainen. Sen sijaan vanha suomennos on huomattavasti sivulausevaltaisempi kuin uusi suomennos. Lausemaisten rakenteiden määrien todettiin olevan melko samankaltaisia eri aikoina tehdyissä suomennoksissa. Erot ovat enemmänkin laadullisia.

Avainsanat: käännössuomi, uudelleenkiääntäminen, syntaksi, lausemaiset rakenteet

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen tavoite	1
1.2. Aineisto.....	2
1.2.1. <i>De lycksaliges ö</i> -novelli ja sen suomennokset.....	2
1.2.2. Aineiston analyysi	3
1.3. Tutkimuksen kulku	4
2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	5
2.1. Uudelleenkääntämisestä	5
2.2. Suomen kirjakielen kehityksestä	6
2.3. Suomennoskirjallisuuden kehityksestä.....	7
2.4. Käännössuomi tutkimuskohteena	8
2.5. Uskollisuus lähdetekstille eri aikoina	9
3. VIRKE JA LAUSE.....	11
3.1. Virkkeen ja lauseen käsitteistä	11
3.1.1. Virkkeet aineistossa	13
3.1.2. Lauseet aineistossa.....	15
3.2. Sivulausetyypit	17
3.2.1. Konjuktiolla alkavat sivulauseet.....	19
3.2.2. Relatiivilauseet	21
3.2.3. Alisteiset kysymyslauseet	24
3.3. Virkkeiden kompleksisuus aineistossa	26
4. LAUSEMAISET RAKENTEET	34
4.1. Yleistä lausemaisista rakenteista	34
4.2. Lausemaisista rakenteista aineistossa	36
4.2.1. Referatiivirakenne.....	37
4.2.2. Temporaalirakenne	40
4.2.3. Finaalirakenne.....	44
4.2.4. E-infinitiivin instruktiivi.....	47
4.2.5. MA-infinitiivin adessiivi	50
4.2.6. MA-infinitiivin abessiivi	52
5. DIALOGIT	54
5.1. Yleistä referoinnista.....	54
5.2. Suora esitys.....	55
5.2.1. Johtolauseiden verbit	56
5.2.2. Johtolauseiden paikka	58
5.2.3. Johtolauseiden sanajärjestys	60
5.2.4. Referaattien tyylipiirteitä	62
6. LOPUKSI	66
LÄHTEET	68

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tavoite

Tässä tutkimuksessa tarkastelen käännessuomen kehitystä kahden 1900-luvulla tehdyn August Strindbergin novellin *De lycksaliges ö* (1884) suomennoksen valossa. Suomennokset ovat ilmestyneet vuosina 1912 ja 1990.

Tutkimuskysymykseni on, miten nämä kaksi eri aikoina tehtyä suomennosta eroavat toisistaan syntaktisilta rakenteiltaan ja sitä kautta myös tyyliiltään. Keskeisinä tarkasteluyksikköinä ovat virke ja lause. Tarkastelen näiden kahden suomennoksen virkemääriä sekä virkkeiden pituutta sanoina ja lauseina. Lisäksi tarkastelen lauseiden jakautumista päälauseisiin ja sivulauseisiin sekä sivulausetyyppejä. Myös virkkeiden kompleksisuuteen kiinnitetään huomiota. Virkkeiden ja lauseiden lisäksi tarkastelun kohteina ovat lausemaisat rakenteet. Teosten dialogiosuuksia tarkastelen omana kokonaisuutenaan. Niissä huomio kiinnitetään johtolauseisiin sekä referaattien tyylipiirteisiin.

Tutkimukseni kuuluu syntaksin tutkimuksen alaan. Tosin se sivuaa myös tekstintutkimusta, koska niiden välinen raja on välillä melko häilyvä. Esimerkiksi Maria Vilkuna (1996: 74) on todennut, että syntaksin ja tekstintutkimuksen raja voidaan vetää lauseen kohdalle. Lause (joka voi olla myös yhdyslause) on syntaksin käsittelemistä yksiköistä laajin (mp).

Tyylin näkökulma ei ole tässä työssä keskeisimmällä sijalla, vaan tarkoituksena on pohtia melko yleisellä tasolla, millaisia eroja eri suomentajien eri aikoina tehdyissä suomennoksissa voidaan havaita. Tyylinormit kuitenkin syntyvät kielenulkoisesta kontekstista, jossa kieltä käytetään, ja siten ajalla on niihin epäilemättä vaikutusta. Kun sosiaalinen ympäristö muuttuu, muuttuvat myös tyylit. Sen lisäksi jokaisella kirjoittajalla on oma yksilötyylinsä. Toisaalta taas kaunokirjallisten tekstien tyylinormina voidaan pitää sitä, että niillä ei juuri ole valmiita normeja. (Saukkonen 1984: 10.)

Tässä tutkimuksessa käytän vertailukohtana, niiltä osin joilta se on mahdollista, Osmo Ikolan, Ulla Palomäen ja Anna-Kaisa Koiton (Ikola et al. 1989) tutkimuksen *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* yleiskieltä koskevia havaintoja eri rakenteiden esiintymistiheyksistä. Tutkimuksessa on verrattu eri murteiden syntaksin piirteitä yleiskielen vastaaviin piirteisiin. Yleiskielisenä aineistona tutkimuksessa on Lauseopin arkiston kirja- ja yleiskielen eri lajeja edustava tekstikokoelma, joka käsittää 190 917

sanetta. Tekstikokoelmaan kuuluu muun muassa sanoma- ja aikakauslehtitekstejä, hallinnon kieltä ja virkakieltä, hartauskirjallisuuden kieltä sekä jonkin verran myös kaunokirjallisuuden kieltä, tarkemmin sanoen taideproosan ja näytelmien kieltä. Arkiston yleiskielinen aineisto on pääosin 1970- ja 1980-luvuilta. (Ikola et al. 1989: VII–IX, 6, 530–531.) Luonnollisestikaan tällaista laajaa yleiskielistä aineistoa ei voida pitää täysin verrannollisena tämän tutkimuksen kaunokirjallisen, kooltaan melko pienen aineiston kanssa. Uskon kuitenkin, että vertailu Ikolan ym. tutkimukseen toimii jonkinlaisena yleisten suuntaviivojen näyttäjänä ja antaa mielenkiintoista tietoa kaunokirjallisuuden kielen ja asiatekstien kielen eroista.

1.2. Aineisto

1.2.1. *De lycksaliges ö* -novelli ja sen suomennokset

August Strindbergin vuonna 1884 ilmestynyt novelli *De lycksaliges ö* on suomennettu kaksi kertaa. Ensimmäinen suomennos on vuodelta 1912, ja sen tekijä on Ilmari Ahma. Jälkimmäinen suomennos ilmestyi 78 vuotta myöhemmin, eli vuonna 1990. Sen tekijä on Antero Tiusanen. Molempien suomennosten nimi on *Onnellisten saari*. Tutkimukseni aineistona ovat nämä kaksi novellisuomennosta. Tarkoitukseni ei ole paneutua Strindbergin kirjoittaman lähdetekstin tarkasteluun eikä verrata käännöksiä lähdetekstiinsä vaan ainoastaan toisiinsa. Tosin joissakin yksittäisissä kohdissa voi olla tarpeen verrata suomennoksia Strindbergin alkuteoksen vastaavaan kohtaan.

Ilmari Ahma (1884–1936) työskenteli Otavassa kielentarkastajana vuodesta 1908 lähtien kuolemaansa saakka, eli vuoteen 1936 (Koskimies 1946: 233–234). Hänen käännöstyöhönsä kuuluu lähinnä ruotsista suomennettuja tietoteoksia ja kaunokirjallisia teoksia toistakymmentä kappaletta (Fennica). Kielentarkastajan työ Otavassa oli kuitenkin hänen varsinainen päätyönsä. *Otavan historia* -teoksessa häntä on keuhuttu hienovaistoiseksi kirjallisuuden ja kirjallisen tyylin tuntijaksi, jonka elämäntyö omistettiin Otavan välityksellä suomalaiselle sivistykselle. (Koskimies 1946: 233–234.) Lisäksi hän on toimittanut Otavan julkaiseman oikeakielisyysohjekirjan *Hyvää suomea* (Saratie 1927).

Antero Tiusanen on toiminut päätoimisena suomentajana jo yli neljäkymmentä vuotta. Hän kääntää sekä tieto- että kaunokirjallisuutta ruotsista, englannista, saksasta ja venäjältä. Hän on erityisesti mieltynyt kääntämään merenkulku- ja luontoaiheisia tekstejä. Tiusanen

sai Mikael Agricola -palkinnon vuonna 2000 niin ikään August Strindbergin teoksen suomennoksesta. Palkittu teos oli romaani *Ulkosaaristossa*. (Kojo 2000, 4.)

August Strindbergin novelli *De lycksaliges ö* kertoo haaksirikkoisista, jotka pelastautuvat täydelliselle paratiisisaarelle ja luovat ihanneyhteiskunnan. Ihanneyhteiskunnasta tulee kuitenkin länsimaisen yhteiskunnan karikatyyri, kun haaksirikkoiset joutuvat tulivuoren purkautumisen takia vaihtamaan saarta. Novellista huokuu peittelemätöntä ja voimakasta kritiikkiä järjestäytyneitä ja tiukan moraalista yhteiskuntaa vastaan. Toisaalta novelli on kaiken kriittisyyden ohella myös hyväntahtoisen ymmärtävä ja humoristinenkin.

Strindbergin teoksia on käännetty ja käännetään edelleen useille kielille. Itse hän loi suuren osan teoksistaan ulkomailla, lähinnä Pariisissa. Ulkomailla hän oli mielestään vapaampi luomaan tekstejään, koska hän oli kauempana kotimaansa kriitikoista. Strindbergille oli myös erittäin tärkeää, että hänen teoksiaan käännettiin. Siksi hän olikin valmis antamaan kääntäjilleen hyvin vapaat kädet tehdä tarvittavia muutoksia käännöksiin. Tärkeintä näyttää olleen, että hänen teoksiaan painettiin tai näyteltiin ulkomailla. Strindbergin kirjeenvaihdosta huomattava osa onkin kääntäjien ja kirjailijan välistä. (Meidal 1995, 12–18.)

1.2.2. Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen aineistona olevien Ahman ja Tiusasen *Onnellisten saari* -novellien analyysi on toteutettu siten, että koodattavana yksikkönä on ollut virke. Jokaisen virkkeen kohdalle on Excel-ohjelmassa koodattu seuraavat tiedot: 1) montako sanaa virke sisältää, 2) montako lausetta virke sisältää, 3) millaisia lauseita virke sisältää (päälause/sivulause), 4) jos lause sisältää sivulauseita, tieto siitä, ovatko ne alisteisia päälauseelle vai toiselle sivulauseelle (tai lausemaiselle rakenteelle), 5) tieto siitä, millaisia sivulauseita virke sisältää (konjunktio-lause / relatiivilause / kysyvä sivulause), 6) millaisia lausemaisista rakenteista virke mahdollisesti sisältää.

Aineiston koko on yhteensä 27 195 sanetta, joista Ahman suomennos käsittää 13 680 sanetta ja Tiusasen suomennos 13 515 sanetta. Aineistoon kuuluvat molemmat novellisuomennokset kokonaisuudessaan, lukuun ottamatta molemmissa suomennoksissa olevaa taulukkoa, joka sisältää ainoastaan yksittäisiä sanoja ja numeroita. Aineiston sanemäärän kannalta merkille pantavaa on kuitenkin se, että kolmannessa luvussa, jossa

käsitellään virkkeitä ja lauseita, aineistona ovat ne tekstin osat, jotka eivät sisällä dialogia vaan ainoastaan kertovaa tekstiä. Kolmannessa luvussa käsiteltävän aineiston koko on siten 24 332 sanetta, joista Ahman suomennoksessa on 12 248 ja Tiusasen suomennoksessa 12 084 sanetta. Dialogia sisältävän aineiston osa on kooltaan 2 863 sanetta, ja sitä tarkastellaan erikseen luvussa 5.

1.3. Tutkimuksen kulku

Tutkimukseni etenee siten, että toisessa luvussa käsittelen tutkimuksen taustaa suomen kielen ja suomennoskirjallisuuden kehityksen näkökulmasta ja esittelen aiempaa käännössuomen tutkimusta. Kolmannessa luvussa keskitytään virkkeisiin ja lauseisiin, ja tarkastelussa ovat muut kuin dialogia sisältävät aineiston osat. Neljännessä luvussa tarkastelun kohteina ovat erilaiset lausemaiset rakenteet, jotka on poimittu koko aineistosta, siis myös dialogiosuuksista. Viidennessä luvussa keskitytään tarkemmin dialogeihin, eli suoraa esitystä sisältäviin tekstin osiin.

Esimerkkeinä esittämäni tekstin katkelmat ja virkkeet on poimittu aineistona olevista novelleista. Eri suomennoksiin viitataan katkelman jäljessä suluissa olevalla teoksen ilmestymisvuodella: Ahman suomennoksen katkelmaan viitataan vuosiluvulla 1912 ja Tiusasen suomennoksen katkelmaan vuosiluvulla 1990.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1. Uudelleenkääntämisestä

Miksi kaunokirjallinen teos, joka on jo kertaalleen käännetty, käännetään myöhemmin uudelleen? Eihän alkuperäisteoksiakaan kirjoiteta aina jonkin ajan kuluttua uudelleen. Irmeli Helin (2005: 145–162) pitää uudelleenkääntämisen suurimpina syinä kielen, yhteiskunnan, ideologioiden ja kulttuurin muuttumista. Vanhassa käännöksessä saattaa olla esimerkiksi vieraan kielen lauserakenteiden vaikutusta tai vanhahtavia sanoja, jotka ovat jo poistuneet käytöstä. Lisäksi entisajan ihmisen elämänpiiri oli hyvin erilainen kuin nykyihmisen. Siksi monet vanhoissa käännöksissä esiintyvät asiat tai aihepiirit saattavat kaivata jonkinasteista kotouttamista¹ tai selittämistä avautuakseen myöhemmän ajan lukijalle.

Helin (2005: 145–162) on itse tutkinut virsien uudelleenkääntämistä ja huomannut, että lähde- ja kohdekielisen kulttuurin muutokset vaikuttavat virsitekstien sisältöön ja uudelleenkääntämisen ja -muokkaamisen tarpeeseen. Jostakin syystä lähdekielinen teksti kuitenkin muuttuu satojenkin vuosien aikana sisällöllisesti vähemmän kuin sen käännös, joka on saattanut saada kääntämisvaiheessa vaikutteita vieraista kielistä ja kulttuureista. Käännöksessä esiintyvän syntaktisen ja leksikaalisen vierauden vaikutus korostuu ajan myötä ja aiheuttaa sen, että tekstin sisältö ei enää puhuttele lukijaa. Käännökset siis ikään kuin kuluvat nopeammin kuin lähdetekstit. (mp.)

Jarl Hellemannin (1988: 89) mukaan käännöksen vanhentuminen on kuitenkin sidoksissa myös siihen, mihin kieleen on käännetty. Vanhojen kulttuurikielten – kuten englannin tai saksan – käännösten käyttöikä voi olla vuosisatojenkin pituinen, kun taas suomenkielinen käännös voi vanhentua vuosikymmenissä, koska Suomessa kirjakulttuuri on huomattavasti nuorempaa. Jokainen käännös tehdään omaa aikaansa varten ja kielen senhetkisten vaatimusten mukaan. Sen vuoksi jo yksikin sukupolvi saattaa riittää sellaiseen vanhentumiseen, että lukijat vieraantuvat suomennoksesta. (mp.)

Riitta Oittinen (1997: 13–14) tarkastelee tekstejä vuorovaikutuksen näkökulmasta uudelleenkääntämiseen keskittyvässä teoksessaan *Liisa, Liisa ja Alice*. Hänen mukaansa

¹ Kotouttaminen-termillä tarkoitetaan käännöstieteessä lähdetekstin aihepiirin lähentämistä tai mukauttamista kohdekieliseen kulttuuriin. Siihen voi kuulua esimerkiksi vierasperäisten nimien muokkaaminen kotimaisemmiksi.

ajan kulumiseen liittyy aina kulttuurin, kielen, ihmisten ja tekstienkin muuttuminen. Sen vuoksi tekstit näyttävät erilaisilta eri taustoja vasten ja erilaiset ympäristöt tuottavat erilaisia tekstejä. (mp.) Tämä selventää myös sitä, miksi vanha käännös saattaa erota kovinkin suuresti uudemmasta ja miksi se ei välttämättä kosketa tai puhuttele myöhemmän ajan lukijaa.

2.2. Suomen kirjakielen kehityksestä

Ilmari Ahman ja Antero Tiusasen Strindberg-suomennokset ovat molemmat ilmestyneet nyky-suomen kaudella, jonka katsotaan alkaneen 1800-luvun loppupuolella varhaisnyky-suomen kauden päätyttyä. Nyky-suomen kaudella suomen kielen kehittyminen on luonnollisesti jatkunut edelleen, mutta se on ollut lähinnä yksityiskohtien hiomista verrattuna varhaisnyky-suomen kauteen, jolloin suomen kirjakieli saavutti monessa suhteessa sen kehityskannan, jota nykyinenkin kielenkäyttö edustaa. (Häkkinen 1994: 13–15.)

Nyky-suomen kaudella sanaston ja syntaksin kehitykselle on ollut tyypillistä tiivistyminen ja lyheneminen. Esimerkiksi virkerakenteet ovat muuttuneet yksinkertaisemmiksi. (Lehikoinen & Kiuru 2001: 11.)

Paavo Pulkkinen (1972: 57) on todennut, että itsenäisyyden ajalla suomen kielen huolto on tehostunut merkittävästi. Sen tavoitteena on ollut muun muassa suomen kielen oikeinkirjoituksen vakiinnuttaminen ja hataran tai kömpelön ajatusten ilmaisun vähentäminen. Kaunokirjallisuuden tyylin Pulkkinen taas toteaa kehittyneen päälausevaltaisempaan suuntaan ja virkkeiden kompleksisuuden siis vähentyneen. Pulkkinen on tehnyt joitakin laskelmia 1900-luvun kuluessa kirjoitetuissa Suomen Sana-antologian teksteissä esiintyvistä lauseopillisista piirteistä, ja laskelmien tuloksiin perehdytään tarkemmin luvussa 3 virkkeiden ja lauseiden käsittelyn yhteydessä. (mts. 62, 72–74.)

2.3. Suomensuomen kirjallisuuden kehityksestä

Suomeksi kirjoitettua ja käännettä kirjallisuutta alkoi suuremmissa määrissä syntyä vasta 1800-luvulla fennomaanien työn myötä. He vaativat suomalaisuuden edistämistä, ja keskeisenä keinona he pitivät suomenkielisen kirjallisuuden luomista. Esimerkiksi J. V. Snellman, joka oli omaksunut kansallisuusaatteen filosofi Hegeliltä, uskoi, ettei ole kansakuntaa ilman omaa kieltä ja kirjallisuutta ja että molempia edistetään myös kääntämisellä. Hänen mielestään Suomen oma kirjallisuus saisi puhtia käännöksistä ja monien mielestä kankea suomen kieli kehittyisi kyllä ajan mittaan vieraiden esimerkkien voimasta. (Saksa 2004: 107–108.)

Tärkeän sysäyksen suomensuomen kirjallisuuden kehitykselle antoi SKS:n vuonna 1872 julistama palkintokilpailu, jonka tarkoituksena oli saada aikaan sujuvia ja lauseopillisesti moitteettomia suomennoksia vieraskielisistä kirjallisuuden valioista. Tämän kilpailun jälkeen maassamme käynnistyi laajamittainen suomentamistoiminta. Vaikka suomi olikin vielä kehittymätön kirjallisuuden kielenä, se kehittyi hyvin nopeasti. Myös suomalaiset kirjailijat saivat käännöksistä virikkeitä omaan ilmaisuunsa. (Saksa 2004: 113–114.)

1900-luvun alun sortovuodet vaikeuttivat käännöstoimintaa Suomessa. Painoasiain ylihallitus julkaisi kiertokirjeitä, joissa lueteltiin kiellettyä kirjallisuutta. Sallittua oli oikeastaan vain ulkomaisen populaarikirjallisuuden kääntäminen. Sen vuoksi arvostettu kirjallisuus pääsi leviämään Suomessa hitaasti. Lisäksi arvostetun kirjallisuuden kääntämisessä oli valtava urakka. Etenkin merkittävää 1600–1700-lukujen kirjallisuutta oli jäänyt kääntämättä runsaasti, koska tuolloin suomeksi käännettiin ylipäänsä hyvin vähän ja lähinnä hengellistä kirjallisuutta. Myös keskeisten modernien teosten suomennoksia puuttui 1900-luvun alussa vielä paljon. Kääntäjinä toimivat etupäässä kirjailijat ja opettajat aina yliopiston professoreita myöten, ja kääntäminen koettiin kansalliseksi velvollisuudeksi. (Hellemann 1988: 84–85, Saksa 2004: 115–116.)

Itsenäisyyden ajalle tultaessa kirjallisuuden kääntäjät eriytyivät yhä selvemmin omaksi ammattikunnakseen. Itsenäisyyden ajalla myös kääntämisen kenttä laajeni: alettiin kääntää uusista, kaukaisistakin kulttuureista sekä eri genreistä. Klassikkoteosten kääntäminenkin kuitenkin jatkui itsenäisyyden ajalla, ja monista jo käännettyistä klassikoista tehtiin uusia käännöksiä.

Aineistoni novellisuomennoksista ensimmäinen ilmestyi Suomen autonomian aikana (1912) ja jälkimmäinen itsenäisyyden aikana (1990). Autonomian ajalla suomennosten asema oli hyvin keskeinen mutta myös kotimainen kirjallisuus alkoi lisääntyä ja vakiintua

suomennoskirjallisuuden rinnalle. Suomennoskirjallisuuden rooli oli kuitenkin tuohon aikaan vielä erittäin merkittävä. Itsenäisyyden ajan alussa kotimaisen kaunokirjallisuuden määrä lopulta ohitti ensimmäistä kertaa suomennetun kaunokirjallisuuden määrän. Tilanne muuttui kuitenkin jälleen 1950-luvulla, josta lähtien käännettyä kaunokirjallisuutta on useimpina vuosina julkaistu enemmän kuin kotimaista kaunokirjallisuutta. Tarkasteltaessa muutakin kirjallisuutta kuin kaunokirjallisuutta tilanne on kuitenkin toinen. Käännöskirjallisuuden osuus kaikesta painetusta kirjallisuudesta on viime vuosikymmeninä ollut 13–23 prosenttia. (Jantunen 2004: 37, Sevänen 2007: 12–22.)

Itsenäisyyden ajalla käännöskirjallisuuden asema ja arvostus ovat heikenneet siitä, mitä ne olivat vielä autonomian ajalla. Viime aikoina kääntäjät ovat myös yhä useammin ilmaisseet huolensa käännösten arvostuksen vähenemisestä ja sitä myötä myös kääntäjän työn arvostuksen vähenemisestä (Koskinen 2007: 330–331).

2.4. Käännössuomi tutkimuskohteena

Käännettyä suomea eli käännössuomea on tutkittu tavallaan jo hyvinkin pitkään, koska lähes kaikki varhainen suomenkielinen kirjallisuus oli enemmän tai vähemmän käännettyä. Tällaista tutkimusta ei ole kuitenkaan perinteisesti pidetty käännössuomen tutkimuksena fennistiikan tradition mukaisesti vaan kirjakielen kehityksen tutkimuksena (Paloposki 2005: 15). Esimerkiksi Agricolan kieltä tutkittaessa joissakin tutkimuksissa on kuitenkin otettu huomioon lähdekielen vaikutus syntaktisiin rakenteisiin (esim. Itkonen-Kaila 1997). Laajamittaisesti kääntämisen vaikutusta kirjakielen kehitykseen tutkittiin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa 1800-luvun kirjakielen tutkimushankkeessa vuosina 2001–2004 (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen www-sivut). Viime aikoina käännössuomen tutkimuksessa on yleistynyt korpustutkimus, jossa vertaillaan alun perin suomeksi kirjoitettua suomea käännössuomeen. Tällaisen tutkimuksen näkökulma on käännöskielen omanlaisessa erityislaadussa (Jantunen 2004: 33).

Tämän tutkimuksen painopiste on käännöskielen kehityksessä, koska aineistona on eri aikoina tuotettua käännössuomea. Vastaavanlaisia tutkimuksia, joissa vertaillaan samasta teoksesta eri aikoina tehtyjä käännöksiä, on tehty jonkin verran: Esimerkiksi Aila Mielikäinen on tutkinut eri aikoina tehtyjä raamatunsuomennoksia (Mielikäinen 2001, 1998). Riitta Oittinen (1997) on puolestaan vertaillut Lewis Carrollin *Alice's Adventures in*

Wonderland -teoksen kolme suomennosta vuosilta 1906, 1972 ja 1995 jo aiemmin mainitussa teoksessaan *Liisa, Liisa ja Alice*. Lisäksi käännöstieteen oppiaineissa on tehty jonkin verran pro gradu -tutkielmia vastaavanlaisista aiheista.

Käännösuomen tarkastelussa olisi mahdollista ottaa huomioon myös lähdekielen vaikutus siihen ja vertailla käännöstä ja sen lähdetekstiä toisiinsa. Tällaista tutkimusta tehtiinkin ennen korpustutkimuksen yleistymistä runsaasti (Baker 1993: 234). Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat kuitenkin suomennokset ja niiden väliset erot ja yhtäläisyydet.

2.5. Uskollisuus lähdetekstille eri aikoina

Vaikka tässä tutkimuksessa ei verratakaan suomennoksia lähdetekstiinsä, on silti syytä mainita muutama sana siitä, millaisia käsityksiä eri aikoina on ollut lähdetekstin ja käännöksen suhteesta ja siitä, miten uskollisesti lähdetekstiä tulee kääntää. Lähdetekstiuskollisuudella kun on luonnollisesti vaikutusta myös suomennoksen rakenteisiin ja tyyliin.

1800-luvulla, kun suomennoskirjallisuutta alettiin luoda, keskeisenä päämääränä oli suomen kielen ilmaisuvarojen kehittäminen. Siten nimenomaan suomenkielisen tekstin luominen oli keskeisenä päämääränä ja lähdetekstin tarkkaa noudattamista ei aina pidetty tärkeänä. Osa käännöksistä oli kuitenkin hyvinkin tarkkaan lähdetekstiä noudattavia. Lähdetekstin sisällön muokkaamista kohdekielen mukaiseksi nimitetään kotouttamiseksi, ja se saattaa olla lähes yksinomaan sanatason ilmiö, jolloin esimerkiksi nimet muutetaan kohdekielelle ominaisiksi. Toisaalta se voi koskea myös tekstiä kokonaisuudessaan. Onkin havaittavissa, että jos kotouttamista ei ole juurikaan tehty, myös suomennoksen syntaksi noudattelee enemmän lähdekielen syntaksia. (Paloposki 2005: 20–24.)

1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkuun tultaessa käännösten vierasvoittoisuus sai osakseen jo ankaraa kritiikkiä ja esimerkiksi ruotsin kielen mallin mukaisista svetisismeistä pyrittiin eroon (Paloposki 2005: 25). Sen sijaan 1900-luvun loppupuolella maailma ja Suomi olivat jo muuttuneet kansainvälisemmäksi ja sen myötä myös käännösten lukijat alkanee sietää enemmän vierautta kuin ennen (Oittinen 1997: 132). Voisi siis todeta, että nykykääntäjällä on kaiken kaikkiaan vapaammat kädet, kun hän valitsee, millä keinoin välittää lähdetekoksen tyyliä ja tunnelmaa lukijoille.

Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on, miten suomentajat ovat suhtautuneet lähdeteoksen virke- ja lauserakenteeseen, eli miten uskollisuus toteutuu tai ei toteudu syntaksin tasolla. Jo pikainen vilkaisu tämän tutkimuksen taustalla olevaan lähdetekstiin, eli Strindbergin *De lycksaliges ö* -novelliin osoittaa, että kirjoittaja on suosinut paikka paikoin erittäin pitkiä virkkeitä, ja sen myötä tekstissä esiintyy väliin hyvinkin monimutkaisia lauseiden välisiä suhteita. On selvää, että 1900-luvun lopun kielenhuolto suosii lyhyempiä virkkeitä kuin 1900-luvun alun. Kääntäjällä on kuitenkin siinä mielessä kaksoisrooli, että hänen täytyy ottaa huomioon sekä kohdekielen konventiot että lähdetekstin tyyli ja jossain määrin myös aikakausi. Toisaalta 1900-luvun alun kääntäjälläkin on ollut vapaus muokata suomennoksensa kieltä kohdekielen sen hetken normien mukaiseksi. Mielenkiintoista onkin tarkastella, miten Ahma ja Tiusanen ovat suhtautuneet Strindbergin 1800-luvun loppupuolella kirjoittaman lähdetekstin paikoin hyvin pitkiin ja kompleksisiin virkkeisiin. Ovatko siis Strindberg-suomennokset keskimääräistä pitkävirkkeisempiä tai onko virkkeissä enemmän lauseita kuin tämän tutkimuksen vertailuaineistona olevassa 1900-luvun lopun yleiskielessä (Ikola et al. 1989)?

3. VIRKE JA LAUSE

3.1. Virkkeen ja lauseen käsitteistä

Tässä tutkimuksessa keskeinen tarkasteluyksikkö on virke. Virkkeellä tarkoitetaan ortografista yksikköä, joka alkaa isolla alkukirjaimella ja päättyy vahvaan välimerkkiin, eli lähinnä pisteeseen, kysymysmerkkiin tai huutomerkkiin (ISK § 864). Virke voi päättyä myös kaksoispisteeseen mutta ainoastaan silloin, kun kaksoispistettä seuraa useampi kuin yksi virke.

Virke taas koostuu lauseista, ja lause onkin toinen keskeinen yksikkö tutkimuksessani. Virke voi koostua joko yksinäislauseesta tai yhdyslauseesta, jonka jäsenten välillä vallitsee rinnastus- tai alistussuhde tai muu, ainoastaan välimerkein osoitettu yhteys. Luonnollisesti virkkeen voi muodostaa myös finiittiverbitön kokonaisuus, kuten huudahdus. (ISK § 864.)

Vaikka lauseeksi voidaan yleisemmässä mielessä nimittää sekä yksinäislauseita että useamman lauseen syntaktisia kokonaisuuksia eli yhdyslauseita (Vilkuna 1996: 66), tässä tutkimuksessa tarkoitan lauseella vain yksinäislauseita, eli sellaisia kokonaisuuksia, joiden ytimenä on finiittiverbi. Peruseriaate on siten se, että lauseiden määrä virkkeessä on sama kuin finiittiverbien määrä. Siten esimerkiksi sillä, onko subjekti poistettu elliptisesti rinnasteisista lauseista, ei ole analyysin kannalta merkitystä: kyseessä on kaksi lausetta, koska ilmauksessa on myös kaksi finiittiverbiä (esimerkiksi *Kaisa nauroi ja Ø lähti*).

Yleisesti ottaen virkkeen määrittäminen on ongelmatonta ja yksiselitteistä. Lauseen määritelmät taas vaihtelevat tutkimuksesta toiseen huomattavankin paljon. Tässä tutkimuksessa virkkeenkin määrittäminen osoittautui kuitenkin hankalaksi silloin, kun teksti sisältää henkilöiden välistä vuoropuhelua ja siten suoria lainauksia, eli repliikkejä. Koska tällainen kerronta jäljittelee puhetta, se on virkerakenteeltaan täysin erilaista kuin perinteinen kirjoitettu yleiskieli.

Myös Henna Makkonen-Craig (2006: 107–108) toteaa, että kaunokirjallisten tekstien dialogiosuudet sisältävät usein kohtia, joissa lauseiden ja virkkeiden rajojen määrittely saattaa olla melko ongelmallista. Miten esimerkiksi tulisi suhtautua repliikin ja johtolauseen muodostamaan kokonaisuuteen, etenkin kun repliikki voi joissakin tapauksissa päättyä huutomerkkiin tai kysymysmerkkiin, eli vahvaan välimerkkiin? Yksi tulkintavaihtoehto on, että repliikki on johtolauseen syntaktinen osa, eli sanomista tai ajattelemissa kuvaavan verbin objekti. (mp.)

Edellä esitetyn vuoksi päädyin rajaamaan dialogia sisältävät tekstinkohdat tässä luvussa tekemäni virkkeiden ja lauseiden tarkastelun ulkopuolelle. Dialogeille on tyypillistä melko yksinkertainen virkerakenne, eli sivulauseita on niissä kaiken kaikkiaan hyvin vähän. Toisaalta dialogit sisältävät runsaasti huudahduksia tai lausahduksia, joita ei voida perinteisessä mielessä tulkita lauseiksi ollenkaan. Tällaiset irralliset lisät ovat nimenomaan puheelle tyypillinen piirre, ja niiden analysoinnissa ei ole apua lauseen käsitteestä. Irrallisia lisäyksiä on toki kertovassakin tekstissä mutta erittäin vähän.

Dialogiosuuksien tarkasteleminen omana kokonaisuutenaan on mielestäni perusteltua siksi, että paljon lyhyitä virkkeitä, huudahduksia ja puhutteluja sisältävät dialogit hämärtäisivät kokonaiskuvaa ja -lukuja, joilla haluan nimenomaan osoittaa Tiusasen ja Ahman suomennosten ominaislaadun ja erilaisuuden, joka parhaiten tulee esille kertojan äänen kautta. Lisäksi suurin osa aineistosta on kertovaa tekstiä. Dialogit, joita tarkastellaan myöhemmin, viidennessä luvussa, muodostavat koko aineistosta hieman yli 10 prosenttia.

Lauseen keskeisenä kriteerinä on siis tässä tutkimuksessa se, että lauseiden määrä virkkeessä on sama kuin finiittiverbien määrä. Tästä periaatteesta on kuitenkin yksi keskeinen poikkeus: liittomuodon infinitiiviosa voi yksinään edustaa predikaattia. Esimerkiksi seuraavassa virkkeessä on kolme lausetta: *Jotkut olivat humalapäissään lyöneet puukolla, toiset karanneet sotapalveluksesta, toiset poimineet hedelmiä muiden puista... (1912).*

Lauseenvastikkeita ja muita nominaalirakenteita ei katsota eri lauseiksi hallitsevan rakenteen kanssa.

Kuten jo mainittu, käytän vertailuaineistona Ikolan–Palomäen–Koiton (1989) tutkimuksen *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* yleiskieltä koskevia tuloksia. Siinä lause on määritelty hyvin samalla tavalla kuin tässä tutkimuksessa, ja siksi tuloksia voidaan pitää jossain määrin vertailukelpoisina. Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen lauseen määritelmä eroaa tämän tutkimuksen lauseen määritelmästä kuitenkin siltä osin, että siinä lauseeksi on laskettu myös seuraavanlaiset finiittiverbittömät kokonaisuudet:

- 1) Jos predikaattiverbi, joka olisi sama kuin edellisessä lauseessa, jätetään toistamatta, katsotaan jatko kuitenkin eri lauseeksi, jos siinä on erotettavissa subjektiosa ja predikaattiosa. Esim. (1) *SAK on suuri järjestö* (2) *ja sen merkitys yhteiskunnassa painava.*
- 2) Eri lauseeksi katsotaan seuraavanlainen kysymyssanan tai -partikkelin aloittama jakso: (1) *He eivät tiedä,* (2) *miten korvata vahingot.* (Ikola et al. 1989: 27–28.)

Etenkään ensin mainitun kaltaisia tapauksia ei kuitenkaan esiinny juurikaan omassa aineistossani, ja siksi lauseen määritelmäkriteerien erilaisuudella ei ole huomattavaa merkitystä tuloksiin.

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan aineiston virkkeitä ja lauseita.

3.1.1. Virkkeet aineistossa

Tässä luvussa tarkasteltavan aineiston koko on 24 332 sanetta, joista Ahman suomennoksessa on 12 248 ja Tiusasen suomennoksessa 12 084 sanetta. Tämän luvun tarkastelussa eivät ole mukana suomennosten dialogiosuudet (yhteensä 2 863 sanetta), kuten on jo aiemmin mainittu.

Ahman suomennoksessa on yhteensä 741 virkettä. Tiusasen suomennoksessa virkkeitä on 835. Uudessa suomennoksessa on siten selvästi enemmän virkkeitä kuin vanhassa suomennoksessa, vaikka suomennosten sanemäärä on melko samankaltainen, joten ennakkohypoteesi siitä, että uudemmassa suomennoksessa on lyhyempiä virkkeitä, näyttää pitävän paikkansa.

Virkkeiden pituudesta saadaan kuitenkin tarkempi kuva, kun tarkastellaan niiden sanamääriä. Ahman suomennoksessa sanoja on 12 248, ja Tiusasen suomennoksessa niitä on yhteensä 12 084. Siten virkkeen keskimääräiseksi sanamääräksi saadaan Ahman suomennoksessa 16,5 sanaa ja Tiusasen suomennoksessa 14,5 sanaa.

Ikolan, Palomäen ja Koiton (1989: 5) tutkimuksessa *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* yleiskielisen aineiston virkkeiden keskimääräinen sanamäärä on 12,2. Luku on siten selvästi pienempi kuin Ahman ja Tiusasen suomennosten virkkeiden keskimääräinen sanamäärä. Myös Ahman ja Tiusasen suomennosten välillä on suuri ero: Tiusasen suomennoksen virkkeissä on keskimäärin kaksi sanaa vähemmän kuin Ahman suomennoksen virkkeissä.

Vertailun vuoksi otan esiin vielä toisen tutkimuksen: Auli Hakulisen, Fred Karlssonin ja Maria Vilkunan *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus* (Hakulinen et al. 1980). Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan tutkimuksen aineisto ei ole muilta osin vertailukelpoinen Ikolan ym. (1989) tai tämän tutkimuksen aineiston kanssa, koska lause on määritelty siinä hyvin eri tavalla. Virkejako on kuitenkin hyvin selkeä ja riidaton seikka, ja siksi näissä tutkimuksissa saatua tietoa virkkeiden sanamäärästä voidaan verrata keskenään.

Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan (1980: 138) tutkimuksessa virkkeen keskimääräiseksi sanamääräksi on saatu 13,3 sanaa.

Tulokset ovat varsin mielenkiintoisia: Eniten sanoja per virke (16,5) on Ahman Strindberg-suomennoksessa, joka on vuodelta 1912. Toiseksi eniten sanoja (14,5) on Tiusasen vuoden 1990 Strindberg-suomennoksen virkkeissä. Tiusasen suomennoksen virkkeiden sanamäärä on jo melko lähellä Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan (1980: 138) tutkimuksen tulosta: keskimäärin 13,3 sanaa virkkeessä. Vähiten sanoja per virke (12,2) on Ikolan ym. (1989: 5) tutkimuksen aineistossa.

Näyttäisi siis siltä, että kaunokirjallisessa tekstissä virkkeiden sanamäärä on suurempi kuin yleiskielisessä tekstissä. Huomion arvoinen seikka on kuitenkin se, että Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan (1980: 179–184) tutkimuksen aineiston kerrotaan koostuvan tietokirjojen, tietosanakirja-artikkelien sekä sanoma- ja aikakauslehtien pääkirjoitusten, kulttuuriartikkelien ja tiedottavien artikkelien teksteistä, jotka ovat vuodelta 1977. Tutkimuksen aineistoon ei siis kuulu lainkaan kaunokirjallista tekstiä. Sen sijaan Ikolan ym. (1989) tutkimuksen aineistossa on mukana sanoma- ja aikakauslehtitekstien sekä hallinnon kielen, virkakielen ja hartauskirjallisuuden kielen lisäksi myös kaunokirjallista tekstiä, minkä vuoksi olisi voinut olettaa, että Ikolan ym. tutkimuksen aineiston virkkeiden sanamäärä olisi suurempi kuin Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan (1980) tutkimuksessa.

Kaunokirjallisuus ei siten näyttäisi olevan virkkeiden sanamäärän suuruutta yksistään selittävä tekijä. Oletettavampaa on, että Ahman ja Tiusasen suomennosten virkkeiden verraten suurta sanamäärää selittää 1800-luvulta peräisin oleva lähdeteksti, jossa on runsaasti pitkiä ja polveilevia virkeitä ajan tavan mukaisesti. Ahma näyttää lisäksi noudattaneen melko tiukasti lähdeteoksen virkerajoja, kun taas Tiusanen on suosinut lyhyempiä virkeitä, mutta pyrkinyt kuitenkin samalla välittämään lähdeteoksen tyyliä.

Virkkeiden sanamäärien ero Ahman vuoden 1912 suomennoksen ja Tiusasen vuoden 1990 suomennoksen välillä on nähtävissä melko selvästi, kun suomennoksia silmäilee. Kautta linjan Tiusanen kertoo asiat lyhyemmin ja jakaa niitä useampaan virkkeeseen kuin Ahma, kuten ilmenee seuraavista esimerkeistäkin:

- (1) *Koska mahdollisen haaksirikon vuoksi ei uskallettu pitää vankeja sidottuina eikä karkaamisesta tai kapinasta ollut pelkoa, kaikki kun olivat selittäneet olevansa tyytyväisiä saadessaan matkustaa, kulkivat nämä vapaina ja käyttäytyivät siivosti ja soveliaasti. (1912)*

- (2) *Haaksirikon varalta vankeja ei uskallettu pitää kahleissa. Toisaalta ei pelätty karkaamisia tai kapinaa, koska kaikki olivat iloisia päästessään lähtemään, ja niin vangit liikkuivat vapaina ja käyttäytyivät siivosti ja säädyllisesti. (1990)*
- (3) *Eniten ihmetytti heitä se, että siksi pohjoisella leveysasteella – sillä he olivat vielä kaukana päiväntasaajan pohjoispuolella – tapasivat näin lämpimän trooppilisen ilmanalan; mutta selityksen he pian löysivät, kun näkivät tulivuoren, joka hiljalleen kohosi kuin suojamuurina pohjatuulta vastaan ja maanalaisella lämmöllään samalla muutti saaren ansariksi. (1912)*
- (4) *Eniten he ihmettelivät, että ilmasto saattoi olla näin trooppisen lämmin niinkin pohjoisilla leveysasteilla, sillä he olivat yhä hyvän matkaa päiväntasaajan pohjoispuolella. Syyksi selvisi nopeasti tulivuori, joka kohosi hiljaisena suojarustuksena pohjoistuulta vastaan. Samalla se teki maanalaisella lämmöllään saaresta kasvihuoneen. (1990)*

Tiusanen on jakanut Ahman yhden pitkän virkkeen sisältämän asian esimerkissä 2 kahteen virkkeeseen ja esimerkissä 4 kolmeen virkkeeseen.

3.1.2. Lauseet aineistossa

Virkkeen sanamäärien tarkastelun lisäksi virkkeiden pituudesta saadaan tietoa niiden lausemääriä tarkastelemalla. Virkkeen keskimääräinen lausemäärä antaa jo hieman viitteitä kompleksisuuden asteesta.

Ahman suomennoksessa virkkeen keskimääräinen lausemäärä on 2,7. Tiusasen suomennoksessa virkkeessä taas on keskimäärin 2,4 lausetta. Vuoden 1912 suomennoksen virkkeet sisältävät siis keskimäärin hieman enemmän lauseita kuin vuoden 1990 suomennoksen virkkeet. Ero ei kuitenkaan ole erityisen suuri, minkä selityksenä on epäilemättä molempien suomennosten yhteinen lähdeteksti. Kaiken kaikkiaan lauseita on Ahman suomennoksessa 2 034 ja Tiusasen suomennoksessa 1 997. Ero suomennosten kokonaislausemäärien välillä on siis hyvinkin pieni.

Edellä esitettyjä lukuja voidaan taas verrata Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen tuloksiin. Ikolan ym. (1989: 5) tutkimuksessa yleiskielisen virkkeen keskimääräiseksi lausemääräksi on saatu 1,7. Edellä esitetyt luvut poikkeavat tästä huomattavasti. Selityksenä tähän saattaa olla se, että Ikolan ym. tutkimuksen aineistona on valtaosin asiatekstejä. Kaunokirjallisessa tekstissä ei välttämättä ole tarpeen pyrkiä lyhyen ytimekkääseen ilmaisuun, minkä vuoksi virkkeessä voi olla runsaammin lauseita kuin yleiskielisessä tekstissä, ja runsas lausemäärä saattaa toimia myös tyylikeinona. Nähtävissä kuitenkin on, että vuoden 1990 Strindberg-suomennoksessa virkkeiden lausemäärä on

pienentynyt ja siten enemmän nykysuuntauksen mukainen. On kuitenkin muistettava, että uudenkin suomennoksen taustalla on vuonna 1884 kirjoitettu lähdeteksti. Lisäksi Tiusanen on itse todennut pyrkivänsä toisaalta ajattomaan kieleen mutta toimimaan myös niin, että vanhan klassikon käännöstä lukiessaan lukijan on heti pystyttävä huomaamaan, että takana on vuosikymmenien patina (Kojo 2000: 4).

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista vertailla virkkeiden lausemääriä myös Pulkkinen (1972: 74) pienimuotoiseen tutkimukseen Suomen Sana -antologian eri-ikäisten kaunokirjallisten tekstien syntaksin piirteistä. Pulkkinen tarkastelemat tekstit on kirjoitettu 1800-luvun puolenvälin ja 1960-luvun välillä. Tämän tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoisia ovat havainnot 1900-luvun alkupuolen kielestä sekä jossain määrin myös 1960-luvun kielestä. Pulkkinen havaintojen mukaan kaunokirjallisessa tekstissä virkkeen keskimääräinen lausemäärä on ollut 1900-luvun alun paikkeilla noin 2,5 ja 1960-luvulla se on ollut noin 2,1. (mp.)

Tulokset ovat siten samankaltaisia tämän tutkimuksen aineiston tulosten kanssa. Pulkkinen on saanut 1900-luvun alun suhdeluvuksi 2,5, ja Ahman vuoden 1912 suomennoksessa vastaava suhdeluku on 2,7. Luonnollisestikaan 1960-luvun tulos ei ole suoraan verrattavissa 1990-luvun suomennoksen suhdelukuun, mutta viitteitä se varmasti antaa. Nämäkin luvut ovat melko lähellä toisiaan: Pulkkinen tutkimuksessa 2,1 ja vuoden 1990 suomennoksessa 2,4.

Tarkempaa tietoa aineiston lauseista saadaan tarkastelemalla pää- ja sivulauseita erikseen. Seuraavassa taulukossa on esitetty aineiston pää- ja sivulauseiden määrät:

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	päälauseet	sivulauseet	päälauseet	sivulauseet
	1 233	801	1 379	618
Pää- ja sivulauseita yhteensä	2034		1 997	
Osuus kaikista lauseista	60,6 %	39,4 %	69,1 %	30,9 %

Taulukko 1: Pää- ja sivulauseiden määrät

Jälleen ero vanhan ja uuden suomennoksen välillä on selvä. Sivulauseita on Ahman suomennoksessa lähes 10 prosenttia enemmän kuin Tiusasen suomennoksessa. Tiusasen suomennos on siis huomattavasti päälausevaltaisempi kuin Ahman suomennos.

Ikolan ym. (1989: 38) tutkimuksessa sivulauseiden osuus kaikista lauseista on 25,1 prosenttia. Tässä näkyy luultavasti asiatekstien ja kaunokirjallisten tekstien välinen melko

keskeinen ero. Asiateksti on keskimääräisesti päälausevaltaisempaa kuin kaunokirjallinen teksti. Vuoden 1912 suomennoksessa sivulauseiden osuus on lähes 15 prosenttia suurempi kuin Ikolan ym. yleiskielisessä aineistossa. Eroa vuoden 1990 suomennokseenkin on lähes kuusi prosenttia.

Pulkkisen (1972: 74) tutkimuksessa vastaava suhde on selvitetty siten, että päälauseiden lukumäärä on jaettu sivulauseiden lukumäärällä. 1900-luvun alun aineistossa tämä suhdeluku on Pulkkisen mukaan noin 1,3 ja 1960-luvun aineistossa noin 2,0. Samalla tavoin lasketut suhdeluvut Ikolan ym. (1989: 38) aineistosta ja tämän tutkimuksen aineistosta ilmenevät seuraavasta taulukosta:

	Ahman suomennos (1912)	Tiusasen suomennos (1990)	Yleiskieli (Ikola et al. 1989)
Päälauseet / sivulauseet	1,5	2,2	3,0

Taulukko 2: Pää- ja sivulauseiden suhteet

Taulukosta 2 nähdään, että suuntaus on sama kaikissa tutkimuksissa. Vanhimmissa aineistoissa (tämän tutkimuksen vuoden 1912 suomennoksessa ja Pulkkisen tutkimuksen 1900-luvun alun aineistossa) suhdeluku on pienempi, mikä tarkoittaa sitä, että sivulauseita on melko paljon suhteessa päälauseisiin. Uudemmissa aineistoissa päälausevaltaisuus lisääntyy selvästi. Pulkkisen 1960-luvun aineistossa suhdeluku on noin 2,0. Tiusasen vuoden 1990 Strindberg-suomennoksessa se on jo 2,2. Suurimmillaan luku on Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa (aineisto 1970–1980-luvuilta), joka siis tämänkin mittauksen valossa vaikuttaa varsin päälausevaltaiselta. Suuntaus näyttää siten varsin selvältä: 1900-luvun alun paljon sivulauseita sisältävistä virkkeistä on siirrytty kohti päälauseiden lisääntymistä sivulauseiden määrän kustannuksella vuosisadan loppua kohti tullessa.

3.2. Sivulausetyypit

Sivulause on alisteinen toisiin lauseisiin tai lausekkeisiin nähden, ja siksi se ei voikaan esiintyä yksinään, toisin kuin päälause. Yleensä sivulause ei ala suoraan lauseenjäsenellä vaan jollakin lauseen alisteisuutta osoittavalla elementillä. (ISK § 883–884.) Näitä elementtejä ovat konjunktiosivulauseissa konjunktiot, joita on perinteisesti nimitetty

alistuskonjunktioiksi. Isossa suomen kieliopissa nämä konjunktiot on jaettu adverbialikonjunktioiksi ja *että*-yleiskonjunktioiksi. Konjunktioilauseiden lisäksi muita sivulausetyyppejä ovat alisteiset kysymyslauseet ja relatiivilauseet. Alisteiset kysymyslauseet alkavat kysymyssanalla tai verbillä, jossa on kysyvä liitepartikkeli *-kO*. Relatiivilauseet alkavat relatiivipronominilla. (ISK § 884.)

Alla olevassa taulukossa on esitetty, kuinka paljon aineistossa esiintyy alistuskonjunktioilla alkavia sivulauseita, relatiivilauseita ja alisteisia kysymyslauseita. Lisäksi vertailun vuoksi on esitetty vastaavat yleiskielen sivulauseita koskevat tulokset Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 38) tutkimuksesta, jossa sivulauseotoksen suuruus on 6 853 sivulauseita. Alla esitän Ikolan ym. tutkimuksen tuloksista kuitenkin vain prosentiosuudet, koska ne ovat merkittäviä vertailun kannalta.

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)		Yleiskieli (Ikola et al. 1989)
	n	%	n	%	%
Konjunktioilla alkavat sivulauseet	392	48,9	380	61,5	58,3
Relatiivilauseet	372	46,4	194	31,4	34,9
Alisteiset kysymyslauseet	37	4,6	44	7,1	6,8
YHTEENSÄ	801	99,9	618	100,0	100,0

Taulukko 3: Eri sivulausetyyppien määrät

Taulukosta 3 nähdään, että kummassakin Strindberg-suomennoksessa yleisin sivulausetyyppi on konjunktioilla alkava sivulause. Se on yleisin myös Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 38) tutkimuksessa. Tiusasen suomennoksessa ja Ikolan–Palomäen–Koiton yleiskielisessä aineistossa konjunktioilla alkavien sivulauseiden määrä on hyvin samankaltainen: molemmissa noin 60 prosenttia kaikista sivulauseista. Ahman suomennoksessa sen sijaan konjunktioilauseita on vain hieman alle puolet kaikista sivulauseista. Siten eroa kahteen muuhun aineistoon on kymmenkunta prosenttia. Ahma taas näyttää suosivan relatiivilauseita selvästi enemmän kuin Tiusanen. Eroa on 15 prosenttia. Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 38) tutkimuksessa relatiivilauseiden osuus on suurin piirtein näiden välimaastossa mutta kuitenkin lähempänä Tiusasen suomennoksen relatiivilauseiden määrää. Alisteiset kysymyslauseet ovat kaiken kaikkiaan selvästi vähiten käytetty sivulausetyyppi kaikissa aineistoissa. Voidaan kuitenkin huomata, että Ahman vuoden 1912 suomennoksessa niitä on käytetty vielä kahta muuta aineistoa vähemmän.

Seuraavaksi tarkastelen näitä kolmea sivulausetyyppiä tarkemmin jaoteltuina niissä esiintyvien konjunktioiden, relatiivipronominien ja alisteista kysymystä ilmaisevien kielenaineisten mukaan.

3.2.1. Konjunktioilla alkavat sivulauseet

Edellä on jo todettu, että kummassakin suomennoksessa yleisin sivulausetyyppi on konjunktioilla alkava sivulause (taulukko 3). Alempana taulukossa 4 on esitetty eri konjunktioilla alkavien lauseiden määrät aineistossa. Vertailu Ikolan–Palomäen–Koiton (1989) tutkimuksen yleiskieliseen aineistoon ei ole tässä tapauksessa mahdollista, koska siinä konjunktioita on käsitelty eri tavalla: tarkastelussa ovat myös rinnastuskonjunktioilla alkavat lauseet, eli mukana on myös päälauseita.

Tässä tutkimuksessa *sillä*-konjunktin on katsottu aloittavan päälauseen, vaikka tulkinta ei olekaan täysin kiistaton. Esimerkiksi Isossa suomen kieliopissa (§ 817) todetaan, että sanalla *sillä* on monia rinnastuskonjunktin piirteitä: *Sillä*-lause esimerkiksi esiintyy yhdyslauseen jälkiosana, kuten muutkin rinnastuskonjunktioilliset lauseet. Lisäksi *sillä*-lause on edeltävästä lauseesta siinä suhteessa riippumaton, ettei se voi kuulua sen kiellon vaikutusalaan, toisin kuin adverbiaalimäärittäneä esiintyvä *koska*-lause. Toisin kuin tyypilliset rinnastuskonjunktio *sillä* ei kuitenkaan voi kytkeä kahta *että*-lausetta tai relatiivilauseetta, eivätkä ellipsit ole *sillä*-lauseessa mahdollisia.

Lauseen aloittava konjunktio	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
ETTÄ	197	50,3	163	42,9
KUN	107	27,3	110	28,9
KOSKA	23	5,9	42	11,1
JOS	15	3,8	18	4,7
KUIN	16	4,1	12	3,2
JOTTA	10	2,6	9	2,4
VAIKKA	5	1,3	4	1,1
Muu	19	4,8	22	5,8
YHTEENSÄ	392	100,1	380	100,1

Taulukko 4: Konjunktioilla alkavissa sivulauseissa esiintyvät konjunktio

Konjunktiosta selvästi yleisimmät ovat molemmissa aineistoissa *että* ja *kun*. *Että*-konjunktiolla alkavat sivulauseet edustavat vuoden 1912 suomennoksessa noin puolta (50,3 %) kaikista konjunktiolla alkavista sivulauseista. Vuoden 1990 suomennoksessa niitä on sen sijaan lähes vajaa 10 prosenttia vähemmän: 42,9 prosenttia.

Kun-konjunktiolla alkavien sivulauseiden osuus kaikista konjunktiolla alkavista sivulauseista on molemmissa suomennoksissa hieman alle kolmannes. Yhdessä nämä kaksi yleisintä konjunktiolauseityyppiä – *että*- ja *kun*-lause – muodostavat Ahman suomennoksessa hieman runsaat kolme neljännestä (77,6 %) ja Tiusasen suomennoksessa hieman vajaat kolme neljännestä (71,8 %) kaikista konjunktiolla alkavista sivulauseista.

Kaiken kaikkiaan eri konjunktiolla alkavien sivulauseiden määrät ovat molemmissa suomennoksissa melko lähellä toisiaan, samoin konjunktiolla alkavien sivulauseiden kokonaismäärät. Vaikka *että*-konjunktiolla alkavien sivulauseiden määrässä on 7,4 prosentin ero näiden kahden suomennoksen välillä, aineiston pienuuden vuoksi kappalemäärässä laskettuna ero on kuitenkin ainoastaan 34 esiintymää.

Kun-konjunktion esiintymismäärät ovat hyvin samankaltaiset molemmissa suomennoksissa, mutta merkille pantavaa on kuitenkin se, että vuoden 1912 suomennoksessa *kun*-konjunktiota käytetään temporaalisen merkityksen lisäksi jonkin verran myös kausaaliosuudessa merkityksessä ('koska'). Tämä selittää luultavasti osaltaan eroa myös *koska*-konjunktion esiintymismäärässä vanhan ja uuden suomennoksen välillä, sillä Tiusasella *kun*-konjunktion kausaalista käyttöä esiintyy selvästi vähemmän kuin Ahmalla. *Koska*-konjunktiolla alkavia sivulauseita taas on Tiusasen suomennoksessa reilu viisi prosenttia enemmän (11,1 %) kuin Ahman suomennoksessa (5,9 %).

Seuraavassa esimerkkejä Ahman suomennoksen kausaaliosuudesta *kun*-konjunktion käytöstä ja vastaavat kohdat Tiusasen suomennoksesta:

- (5) *Koska mahdollisen haaksirikon vuoksi ei uskallettu pitää vankeja sidottuina eikä karkaamisesta tai kapinasta ollut pelkoa, kaikki kun olivat selittäneet olevansa tyytyväisiä saadessaan matkustaa, kulkivat nämä vapaina ja käyttäytyivät siivosti ja soveliaasti. (1912)*
- (6) *Haaksirikon varalta vankeja ei uskallettu pitää kahleissa. Toisaalta ei pelätty karkaamisia tai kapinaa, koska kaikki olivat iloisia päästessään lähtemään, ja niin vangit liikkuvat vapaina ja käyttäytyivät siivosti ja säädyllisesti. (1990)*
- (7) *Kun hän ei osannut kieltä eikä tietänyt mitään maasta, jota hänen piti hallita, luisui valta Ufkan² käsiin (joka oli upsalalaisen pastori Axoniuksen jälkeläisiä). (1912)*

² Ufka tai Uffka on novellissa pastori ja sittemmin eräänlainen tietäjä ja kansan hengellinen johtaja.

(8) *Koska hän ei osannut kieltä eikä tiennyt mitään maasta, jota hänen piti hallita, valta luisui Uffkan käsiin (upsalalaisen pastori Axoniuksen jälkeläinen). (1990)*

Esimerkeistä nähdään, miten Tiusanen on korvannut Ahman käyttämän kausaalisen *kun*-konjunktion *koska*-konjunktiolla. Lisäksi esimerkkilauseissa 5 ja 6 on jälleen nähtävissä, miten Tiusanen on jakanut Ahman suomennoksessa yhdellä virkkeellä ilmaistun asian kahteen virkkeeseen.

Ahman virkkeestä 5 nähdään myös, että *kun*-konjunktio käyttäytyy siinä poikkeuksellisesti, koska se ei ole sivulauseen alussa vaan vasta ensimmäisen lausekkeen jälkeen. Tämä on *kun*- ja *jos*-konjunktioiden kohdalla mahdollista, vaikka konjunktiot muutoin esiintyvätkin lauseessa ensimmäisinä. On ehdotettu myös, että tällä tavoin käyttäytyvät *kun*- ja *jos*-konjunktiot olisi luokiteltava konnektiiveiksi eikä konjunktioiksi. (Vilkuna 1996: 73–74.) Tässä tutkimuksessa niin ei ole kuitenkaan tehty. Toisaalta tällaista *kun*- ja *jos*-konjunktioiden käyttöä esiintyykin ainoastaan muutamassa lauseessa – lähinnä Ahman suomennoksessa.

3.2.2. Relatiivilauseet

Relatiivilause on relatiivipronominilla *joka*, *kuka*, *mikä*, relatiivisella proadverbilla *jonne*, *minne*, *jolloin*, *milloin* tai proadjektiivilla *jollainen*, *millainen* alkava lause, joka toimii ensisijaisesti substantiivin tai pronominin määritteenä (ISK § 1164). Tämän tutkimuksen aineistossa relatiivilause alkaa tyypillisimmin *joka*- tai *mikä*-pronominin jollakin taivutusmuodolla. Tarkemmat luvut selviävät taulukosta 5 hieman alempana.

Relatiivilauseet ovat toiseksi yleisin sivulause tyyppi aineistossa. Kuten taulukosta 3 (s. 18) ilmenee, Ahman suomennoksessa relatiivilauseita on 46,4 prosenttia kaikista sivulauseista, ja Tiusasen suomennoksessa niitä on 31,4 prosenttia kaikista sivulauseista. Ero näiden kahden suomennoksen relatiivilauseiden määrissä on siten huomattava: 15 prosenttia. Mistä tämä ero sitten johtuu?

Kun aineistoa tarkastelee, on varsin selvää, että Tiusanen suosii partisiippiattribuutteja huomattavasti Ahmaa enemmän. Relatiivilauseella ilmaistava asia voidaan ilmaista myös substantiivilla määrittävällä partisiippirakenteella, joka voi olla hyvinkin monisanainen. Tällainen substantiivin etumääritteenä toimiva partisiippilauseke vastaa funktioltaan relatiivilauseetta, joka määrittää substantiivilla, ja usein partisiippilauseke ja relatiivilause

ovat keskenään vaihtoehtoisia (ISK § 531). Sillä, käytetäänkö partisiippiattribuuttia vai relatiivilauseetta, on luonnollisesti merkitystä tekstin tyyliin ja mahdollisesti myös luettavuuteen. Lisäksi sillä on vaikutusta lausemäärään. Toinen syy siihen, miksi Tiusasen suomennoksessa on vähemmän relatiivilauseita, saattaa olla yksinkertaisesti se, että virkkeitä on Tiusasen suomennoksessa enemmän ja Tiusanen on jakanut asioita useampaan virkkeeseen. Onhan jo todettu, että Tiusasen suomennoksessa on yleisesti ottaen vähemmän sivulauseita kuin Ahman suomennoksessa. Seuraavien samoista tekstinkohdista olevien esimerkkien avulla pyrin luomaan kuvaa Ahman relatiivilauseiden käytöstä ja tavoista, joilla Tiusanen on korvannut relatiivilauseita:

(9) *Samoin kuin eräissä kansoissa, jotka asuvat laaksoissa korkeiden vuorten välissä, syntyi täälläkin tauti nimeltä kretinismi, joka muuttaa aivojen toiminnan ja tekee tylsämielisyyden periytyväksi. (1912)*

(10) *Samoin kuin laaksoissa korkeiden vuorien välissä asuvilla kansoilla, syntyi täälläkin kretinismiksi sanottua sairautta. Se muuttaa aivojen toimintoja ja aiheuttaa perinnöllistä idiotiaa. (1990)*

Ahman virkkeessä 9 on kaksi *joka*-relatiivipronominilla alkavaa lausetta. Yhteensä *joka*-lauseita on kuitenkin kolme. Tiusasella on samoissa kohdissa ensin partisiippiattribuuttirakenne *laaksoissa korkeiden vuorien välissä asuvat*. Jälkimmäisessä kohdassa taas Tiusanen on aloittanut uuden virkkeen, joka sisältää kaksi päälauseetta eikä lainkaan sivulauseita. Siten Ahman virkkeessä 9 on yksi päälause ja kolme sivulauseetta, jotka kaikki ovat relatiivilauseita. Tiusasen vastaavassa kohdassa (10) taas on kolme päälauseetta kahdessa eri virkkeessä.

(11) *Kun oli totuttu olemaan vaatteita, jotka sitä paitsi olivat kuluneet rikki, tuli tavaksi käydä puolialastomina, ja lopulta oli miesten ja naisten ainoana pukimena taidokkaasti punottu lehtiverho. (1912)*

(12) *Totuttiin pois vaatteiden käytöstä ja vaatteet olivat sitä paitsi kuluneet rikki ja niin opittiin kulkemaan puolialasti ja lopulta sekä miehet että naiset verhoutuivat pelkkiin hienoista lehdistä punottuihin lannevaatteisiin. (1990)*

Ahman virkkeessä 11 olevan vaatteet-sanaa määrittävän *joka*-relatiivilauseen kohdalla on Tiusasen suomennoksessa *ja*-konjunktioilla alkava rinnasteinen päälause.

(13) *Hän tirkisti ylöspäin lehvien välitse ja näki latvassa apinan, kuten arveli, joka oksalla istuen kuori pitkällä kynsillään banaanin hedelmiä ja pisti niitä suuhunsa, joka oli pitkän parran peitossa. (1912)*

- (14) *Hän kurkisteli ylös lehtien välistä ja luuli näkevänsä aivan ylhäällä apinan, joka oksalla istuen napsi pitkällä kynsillään banaanin siemeniä työnnellen niitä pitkän parran peittämään suuhunsa. (1990)*

Ahman virkkeessä 13 on kolme *joka*-relatiivilauseetta, joista yhdessä relatiivipronominia ei ole toistettu. Tiusasen vastaavassa virkkeessäkin on yksi *joka*-relatiivilause, mutta jälkimmäiset (Ahman suomennoksessa olevat) relatiivilauseet on korvattu lausemaisella rakenteella (E-infinitiivin instruktiivi *työnnellen*) sekä agenttipartisiipilla *pitkän parran peittävä*. Yhteensä Ahman virkkeessä (13) on kaksi päälausetta ja neljä sivulausetta, joista yksi on konjuktiolla (*kuten*) alkava sivulause ja kolme *joka*-pronominilla alkavia relatiivilauseita. Tiusasen suomennoksen vastaavassa kohdassa (14) on kaksi päälausetta ja yksi sivulause, joka on *joka*-pronominilla alkava relatiivilause. Tästä esimerkistä nähdään samalla, miten upotteet eli erilaiset lausemaisat rakenteet vähentävät virkkeen lausemäärää. Tiusasen suomennoksen esimerkkivirkkeessä 14 on yhteensä peräti kolme lausemaista rakennetta: referatiivirakenne (*luuli näkevänsä*) sekä kaksi E-infinitiivin instruktiivia (*istuen, työnnellen*). Myös Ahman suomennoksen vastaavassa kohdassa (virke 13) on yksi E-infinitiivin instruktiivi (*istuen*). Näiden rakenteiden tarkasteluun paneudutaan tarkemmin neljännessä luvussa.

Tarkastellaan seuraavaksi relatiivilauseiden jakautumista *joka*- ja *mikä*-pronominilla alkaviin relatiivilauseisiin. Taulukossa 5 on esitetty, kuinka paljon näitä kahta relatiivilauseityyppiä esiintyy kummassakin suomennoksessa. Lisäksi taulukossa on esitetty Ikolan–Palomäen–Koiton (1989) tutkimuksen vastaavat tulokset yleiskielisen aineiston osalta.

Relatiivilauseen aloittava pronomini	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)		Yleiskieli (Ikola et al. 1989)
	n	%	n	%	
<i>joka</i>	316	84,9	157	80,9	78,4
<i>mikä</i>	51	13,7	33	17,0	13,8
muu	5	1,3	4	2,1	7,8
Yhteensä	372	99,9	194	100,0	100,0

Taulukko 5: Eri relatiivipronominilla alkavat relatiivilauseet

Taulukosta 5 nähdään, että relatiivipronomineista selvästi yleisin kaikissa aineistoissa on *joka*. Kaikista relatiivilauseista *joka*-pronominilla alkavia on sekä Ahman että Tiusasen suomennoksessa yli 80 prosenttia ja Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 209)

tutkimuksessakin ainoastaan hieman alle 80 prosenttia. *Mikä*-pronominin osuus taas on hyvin samankaltainen Ahman suomennoksessa ja Ikolan–Palomäen–Koiton yleiskielisessä aineistossa. Tiusasen suomennoksessa se on näitä kolmisen prosenttia suurempi. Merkille pantavaa on myös se, että relatiivisilla proadjektiiveilla tai proadverbeilla alkavia relatiivilauseita ei juuri esiinny tämän tutkimuksen Strindberg-suomennoksissa, kun taas Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa niiden lukumäärä on jo melko lähellä *mikä*-pronominin esiintymismäärää.

Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 202) tutkimuksessa on lisäksi suhteutettu yleiskielisen aineiston relatiivilauseiden määrä kaikkien lauseiden (siis pää- ja sivulauseiden) määrään, jolloin relatiivilauseiden osuudeksi on saatu 8,9 prosenttia. Vastaavalla tavalla laskettu luku on Ahman suomennoksessa 18,3 prosenttia (372 / 2 034) ja Tiusasen suomennoksessa 9,7 prosenttia (194 / 1 997). Luvuista nähdään, että relatiivilauseita on siis huomattavan suuri osuus kaikista lauseista Ahman suomennoksessa verrattuna Tiusasen suomennokseen ja Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen yleiskieliseen aineistoon.

Kirjoitetussa kielessä pronomiinilla *joka* viitataan edelliseen sanaan ja pronomiinilla *mikä* koko edeltävään lauseeseen. Lisäksi *mikä*-pronominia käytetään silloin, kun johonkin asiaan viitataan pronomiinilla, kuten *se*. (Iisa et al. 2006: 209–210.) Tässä tutkimuksessa ei ole erikseen koodattu relatiivipronomineja, joiden korrelaattina on lause, eikä luvuista voida täysin aukottomasti päätellä, että lausekorrelaatteja olisi yhtä paljon kuin *mikä*-pronominillisia tapauksia ensinnäkään siitä syystä, että *mikä*-pronominin korrelaattina voi olla myös yksittäinen pronomini (yleisimmin *se*), ja toiseksi siitä syystä, että yllättävän usein tämän tutkimuksen aineistossa *joka*- ja *mikä*-pronomineja käytetään oikeakielisyysohjeiden vastaisesti. Erityisen yleistä on, että *mikä*-pronomiinilla viitataan yksittäiseen sanaan määritteineen, toisin päin harvemmin. Tätä on havaittavissa aineiston molemmissa suomennoksissa. Mainittakoon kuitenkin, että Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 204) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa lausekorrelaatti on viidellä prosentilla relatiivipronomineista.

3.2.3. Alisteiset kysymyslauseet

Alisteinen kysymyslause alkaa kysymyssanalla tai verbillä, jossa on liitepartikkeli *-kO*. Alisteiset kysymyslauseet ovat tämän tutkimuksen aineistossa vähiten käytetty

sivulausetyyppi. Kuten taulukosta 3 (s. 18) käy ilmi, Ahman suomennoksessa niitä on 4,6 prosenttia, Tiusasen suomennoksessa 7,1 prosenttia ja Ikolan–Palomäen–Koiton (1989) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa 6,8 prosenttia kaikista sivulauseista. Erityisen vähän käytettyjä ne ovat siis Ahman suomennoksessa.

Tämän tutkimuksen aineistossa alisteinen kysymyslause alkaa tyypillisimmin joko verbillä, jossa on kysyvä liitepartikkeli *-kO*, tai interrogatiivipronominilla *mikä*, joka esiintyy tyypillisimmin partitiivimuodossa *mitä*. Alisteisten kysymyslauseiden määrän pienuuden vuoksi ne on jaoteltu taulukossa 6 ainoastaan näihin kahteen yleisimpään tyyppiin. Vertailun vuoksi esitän jälleen vastaavat tulokset myös Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 194) tutkimuksen yleiskielisestä aineistosta, jossa *mikä*-pronomini ja *-kO*-liitepartikkelillinen verbi ovat niin ikään tyypillisimmät alisteisia kysymyslauseita aloittavat interrogatiiviset sanat.

Alisteisen kysymyslauseen alussa	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)		Yleiskieli (Ikola et al. 1989)
	n	%	n	%	%
<i>mikä</i>	9	24,3	13	29,5	25,6
<i>-kO</i>	8	21,6	11	25,0	37,4
muu	20	54,1	20	45,5	37,0
Yhteensä	37	100,0	44	100,0	100,0

Taulukko 6: Alisteiset kysymyslauseet tyypeittäin

Taulukosta 6 nähdään, että verbillä ja *-kO*-liitepartikkelilla alkavat alisteiset kysymyslauseet ovat yli 10 prosenttia yleisempiä Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa kuin tämän tutkimuksen aineistossa. Sen sijaan *mikä*-pronominilla alkavien alisteisten kysymyslauseiden määrät ovat melko lähellä toisiaan kaikissa kolmessa aineistossa. Muulla kuin kahdella edellä mainitulla interrogatiivisella sanalla alkavia alisteisia kysymyslauseita on enemmän tämän tutkimuksen aineistossa kuin Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa: Ahman suomennoksessa muiden ryhmä muodostaa hieman yli puolet kaikista alisteisista kysymyslauseista ja Tiusasen suomennoksessa hieman alle puolet.

Seuraavassa pari esimerkkiä aineiston alisteisista kysymyslauseista:

- (15) *Kapteeni, joka tiesi mitä tämä merkitsi, käski heti köyttää tykit ja kaiken irtaimen, tilkitä luukat ja väen olla valmiina vastaanottamaan pahinta. (1912)*

(16) *Hän halusi selvittää, kestäisikö paikka parin viime vuoden kovan väestönkasvun.*
(1990)

Muita alisteisia kysymyslauseita aloittavia kysymyssanoja ovat molemmissa Strindberg-suomennoksissa esiintyvät (suluissa esiintymismäärät) *kuinka* (5), *kuka* (2), *kumpi* (2), *miksi* (5), *millainen* (2), *milloin* (5), *missä* (4) ja *mistä* (3). Ainoastaan Ahman suomennoksessa esiintyvät kysymyssanat *ken* (2), *mihin* (1), *montako* (1) ja *tokko* (2). Ainoastaan Tiusasen suomennoksessa esiintyvät lisäksi kysymyssanat *minne* (1) ja *miten* (5).

3.3. Virkkeiden kompleksisuus aineistossa

Virkkeiden kompleksisuudesta saatiin tietoa jo sivulauseiden ja päälauseiden suhdetta tarkasteltaessa. Tarkempaa tietoa siitä saadaan kuitenkin tarkastelemalla virkkeiden lausemääriä ja lauseiden keskinäisiä suhteita, erityisesti alistussuhteita. Sivulauseet ovat jo itsessään alisteisia, mutta sen lisäksi, että ne voivat olla alisteisia päälauseille, ne voivat olla alisteisia myös toiselle sivulauseelle tai lausemaiselle rakenteelle.

Virkkeiden lausemääriä on tarkasteltu jo aiemminkin mutta ainoastaan keskiarvon avulla. Seuraavassa taulukossa on esitetty tiedot siitä, kuinka monta mainitun lausemäärän sisältävää virkettä aineistossa on. Lisäksi oikeanpuoleisessa sarakkeessa on jälleen esitetty vastaavat tiedot Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 7) tutkimuksesta yleiskielen virkkeiden osalta. Yleiskielisen otoksen suuruus on Ikolan ym. tutkimuksessa 15 670 virkettä, ja taulukossa 7 on esitetty poikkeuksellisesti myös eri lausemääriä sisältävien virkkeiden absoluuttiset esiintymismäärät, koska niiden avulla vähän esiintyviä tapauksia on helpompi vertailla.

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)		Yleiskieli (Ikola et al. 1989)	
	n	%	n	%	n	%
0 lausetta	5	0,7	2	0,2	-	-
1 lause	171	23,1	219	26,2	7 944	50,7
2 lausetta	225	30,4	281	33,7	4 826	30,8
3 lausetta	152	20,5	195	23,4	1 906	12,2
4 lausetta	94	12,7	93	11,1	624	4,0
5 lausetta	46	6,2	27	3,2	217	1,4
6 lausetta	22	3,0	13	1,6	88	0,6
7 lausetta	12	1,6	3	0,4	32	0,2
8 lausetta	6	0,8	-	-	18	0,1
9 lausetta	4	0,5	1	0,1	5	0,0
10 lausetta	2	0,3	-	-	3	0,0
11 lausetta	-	-	-	-	2	0,0
12 lausetta	-	-	-	-	2	0,0
13 lausetta	1	0,1	-	-	2	0,0
14 lausetta	-	-	-	-	-	-
15 lausetta	-	-	-	-	-	-
16 lausetta	1	0,1	1	0,1	-	-
17 lausetta	-	-	-	-	-	-
18 lausetta	-	-	-	-	1	0,0
YHTEENSÄ	741	100,0	835	100,0	15 670	100,0

Taulukko 7: Tekstien jakaantuminen eri lausemäärän sisältäviin virkkeisiin

Tässä tarkastelussa on kuitenkin otettava huomioon seuraava ero Ikolan ym. (1989: 6–7) ja omien tulosteni välillä: Ikolan ym. tutkimuksessa on tässä kohden tehty sellainen poikkeus lauseen määritelmään, että lauseiden määrissä ovat mukana kahdeksi eri lauseeksi laskettuina sellaiset lauseet, jotka toinen lause on katkaissut. Omassa analyysissäni tällaiset katkaistut lauseet on laskettu vain yhdeksi lauseeksi, kuten on tehty Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksessakin muutoin. Tämä luonnollisesti vaikuttaa jonkin verran taulukossa 7 esitettyjen tulosten vertailtavuuteen.

Selvää on kuitenkin se, että virkkeet, joissa on vain yksi lause tai ei lausetta lainkaan, ovat täysin vertailukelpoisia. Niin sanottuja vajaita, eli finiittiverbittömiä lauseita ei ole Ikolan ym. (1989: 7) tutkimuksen otoksessa lainkaan. Sen sijaan suomennosaineistossani niitä on muutama. Toisaalta Ikolan ym. tutkimuksesta selviää, että lauseessa – ennen kaikkea vastauksissa – ainoana jäsenenä esiintyvät adverbiaalit (*juu, kyllä* ym.) edustavat yksinään yhtä lausetta. Tällaisia ei kuitenkaan yleiskielen otoksessa esiinny juuri lainkaan, ja huomautus koskeekin lähinnä murteiden lausemäärää. (Ikola et al. 1989: 8.) Taulukosta 7 nähdään, että tämän tutkimuksen aineiston ja Ikolan ym. tutkimuksen yleiskieltä koskevien

tulosten välillä on merkittävä ero yhden lauseen sisältävien virkkeiden määrissä, ja vaikka tähän laskettaisiin mukaan ne muutamat tämän tutkimuksen aineistossa esiintyvät finiittiverbittömät virkkeet, ero säilyisi silti lähes yhtä suurena. Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 7) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa yhden lauseen virkkeitä on peräti reilut 50 prosenttia kaikista virkkeistä, kun taas Ahman suomennoksessa niitä on vain noin 23 prosenttia ja Tiusasen suomennoksessa noin 26 prosenttia. Ero on siten erittäin suuri. Tässä voidaankin nähdä merkittävä ero asiatekstin ja kaunokirjallisen tekstin välillä. Tietenkään tämän tutkimuksen aineistoa ei voida yleistää koskemaan kaunokirjallisuutta yleensä, mutta Strindberg-suomennosten kannalta se antaa varsin selviä viitteitä siitä, että kieli on monisanaista ja polveilevaa ja lyhyen toteavia, yksilauseisia virkkeitä ei esiinny kovinkaan runsaasti.

Taulukosta 7 nähdään lisäksi, että yksilauseisia virkkeitä esiintyy vuoden 1990 suomennoksessa jonkin verran enemmän kuin vuoden 1912 suomennoksessa. Sama koskee kaksi- ja kolmilauseisia virkkeitä. Vasta nelilauseisten virkkeiden kohdalla suhteet muuttuvat: nelilauseisia ja sitä pidempiä virkkeitä on suhteellisesti enemmän vuoden 1912 suomennoksessa. Nämä luvut todistavat siis varsin kiistattomasti, että Ahman suomennoksessa virkkeet ovat keskimäärin pidempiä kuin Tiusasen suomennoksessa.

Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 7) tutkimuksessa yleisin tyyppi on siten yksilauseinen virke, kun taas molemmissa Strindberg-suomennoksissa virke koostuu yleisimmin kahdesta lauseesta. Kahden lauseen virke on Ikolan ym. tutkimuksen aineistossa toiseksi yleisin tyyppi, ja molemmissa Strindberg-suomennoksissa toiseksi yleisimpiä ovat yhden lauseen virkkeet. Kolme lausetta sisältäviä virkkeitä on sekä Ahman että Tiusasen suomennoksessa kolmanneksi eniten, samoin Ikolan ym. tutkimuksessa, mutta eroa Strindberg-suomennoksiin on kuitenkin lähes kymmenen prosenttia, eli kolme lausetta sisältävät virkkeet ovat jo selvästi harvinaisempia Ikolan ym. yleiskielisessä aineistossa kuin Ahman ja Tiusasen suomennoksissa. Eroa selittää luonnollisesti yksilauseisten virkkeiden erittäin runsas määrä Ikolan ym. aineistossa.

Molemmissa Strindberg-suomennoksissa pisin virke on 16 lauseen mittainen, ja lauseet ovat samasta tekstinkohdasta. Toiseksi pisin virke sen sijaan on Ahman suomennoksessa 13 lauseen mittainen ja Tiusasen suomennoksessa yhdeksän lauseen mittainen. Ahman suomennoksessa esiintyy lisäksi kaksi 10 lauseen mittaista ja neljä yhdeksän lauseen mittaista virkettä. Alla ovat molempien suomennosten pisimmät, eli 16 lauseen mittaiset virkkeet:

- (17) *He kulkivat ympäri maata ja lauloivat, että elämä oli niin ihanaa; että pitäisi uskoa kaikista ihmisistä hyvää, että kaikki Lassit, Uffkat, lääninherrat, vanhemmat, holhoojat ja kasvattajat olivat niin hyviä ja alaluokan parasta katsovia; että kaikki tyytymättömyys sen johdosta, että toiset tekivät työtä, toiset söivät, oli sulaa kateutta ja halpamaisuutta; että kun kukin oman toimens' hoitaa, niin hyvin käy jos mikä koittaa; että maatyö ja käsityö eivät olleet mitään työtä, vaan että todellisen työn, raskaimman työn, sen oli Jumala pannut hallituksen, sotajoukon ja Ufkain tehtäväksi; että tulee ottaa maailma semmoisena kuin se on (myöskin semmoisena, miksi Lassien ja Ufkain konnuudet ovat sen tehneet). (1912)*
- (18) *He kiertelevät ympäriinsä laulamassa, että elämä oli ihanaa, että kaikista piti uskoa hyvää, että kaikki lasset, uffkat, lääninpäälliköt, vanhemmat, holhoojat ja kasvattajat olivat peräti kilttejä ja tahtoivat alaluokan parasta, että oli pelkkää kateutta ja kelvottomuutta nurista siitä että toiset tekivät työtä ja toiset korjasivat hedelmät, että silloin kun kaikki hoitavat tehtävänsä, asiat sujuvat, tulkoon eteen mitä tahansa, että maatyö ja käsityö eivät ole työtä, vaan todellisen työn, raskaimman työn Jumala on säilyttänyt hallitukselle, sotavoimille ja uffkoille, että maailma täytyy ottaa sellaisena millainen se on (myös sellaisena, miksi lasset ja uffkat ovat sen kepulikonsteillaan tehneet). (1990)*

Näin pitkiä virkkeitä ei juuri tapaa nykykaunokirjallisuudessa, ja siitä, onko tällainen 16 lauseen mittainen jättiläisvirke enää toimiva, voidaan olla varmasti montaa mieltä. Se, että Tiusanenkin on säilyttänyt virkkeen tällaisena omassa vuoden 1990 suomennoksessaan, on kuitenkin selvä tyylivalinta. Strindbergin alkuteoksessa on tässä kohtaa samanmittainen virke³, jonka tarkoituksena on selvästi välittää hengästyttävällä luetteloimisella ironiaa, joka kohdistuu virkkeessä lueteltuihin auktoriteettien oppeihin siitä, miten kunnan alamaisen tulee suhtautua elämään. Kun suomennoksia verrataan lähdetekstiin, käy lisäksi ilmi, että Ahma on noudattanut lähdetekstiä puolipisteiden käyttöä myöten. Myös Tiusanen on ollut tässä kohdassa huomattavan uskollinen lähdetekstile.

Virkkeiden lausemäärien lisäksi on mielenkiintoista tarkastella, miten monimutkaisia lauseiden välisiä alistussuhteita niissä on. Käytännössä tämä tarkastelu on toteutettu siten, että sivulauseiden koodauksen yhteydessä on koodattu tieto siitä, onko lause alisteinen päälauseelle vai sivulauseelle vai kenties lausemaiselle rakenteelle. Aineistosta on siten mahdollista tarkastella, miten paljon toiselle sivulauseelle (tai lausemaiselle rakenteelle) alisteisia sivulauseita virkkeissä esiintyy. Sitä, monenko asteen alistuksia virkkeissä

³ De gingo omkring och sjöngo om att lifvet var så härligt; att man borde tro alla människor om godt; att alla Lassar, Uffkor, länschefer, föräldrar, målsmän och uppfostrare voro så snälla och ville underklassens väl; att allt missnöje med att några arbetade och några åto upp endast var afund och dålighet; att när hvar och en sin syssla sköter, så går allt väl, ehvad oss möter; att jordarbete och handtverk icke var arbete, utan att det sanna arbetet, det tyngsta arbetet, det hade Gud lagt på styrelsen, krigsmakten och Uffkorna; att man måste ta världen som den är (äfven sådan den blifvit genom Lassars och Uffkors skälmstycken). (Strindberg 1884: 378.)

esiintyy, ei ole koodattu, mutta jo pelkkä sivulauseelle alisteisuus kertoo varmasti paljon virkkeiden rakenteellisesta mutkikkuudesta. Taulukossa 8 on esitetty päälauseille ja sivulauseille alisteisten lauseiden määrät suomennoksittain. Lausemaiselle rakenteelle alisteiset lauseet on yhdistetty sivulauseelle alisteisiin, koska tällaisia tapauksia ei ole montaa (Ahman suomennoksessa 16 ja Tiusasen suomennoksessa 11 tapausta). Merkille pantavaa alla olevan taulukon tiedoissa on se, että *joka*-relatiivipronominilla alkavia sivulauseita ei ole koodattu alisteisiksi pää- eikä sivulauseelle, koska ne toimivat tyypillisesti edeltävän substantiivin määritteinä eivätkä näin ollen ole alisteisia koko edeltävälle lauseelle. Alisteisuus on myös jätetty koodaamatta niissä tapauksissa, joissa *mikä*-relatiivipronominilla on viitattu ainoastaan edeltävään sanaan, ei koko lauseeseen. Jos taas *joka*-relatiivipronominilla on poikkeuksellisesti viitattu koko edeltävään lauseeseen, alisteisuus on silloin koodattu. Tämän vuoksi alla olevassa taulukossa esitetyt sivulauseiden kokonaislukumäärät poikkeavat aiemmin esitetyistä sivulauseiden kokonaismääristä.

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
Päälauseelle alisteiset sivulauseet	334	73,7	370	84,5
Sivulauseelle (tai lausemaiselle rakenteelle) alisteiset sivulauseet	119	26,3	68	15,5
YHTEENSÄ	453	100,0	438	100,0

Taulukko 8: Pää- ja sivulauseille (tai lausemaisille rakenteille) alisteiset sivulauseet

Taulukosta ilmenee, että vuoden 1912 suomennoksessa on rakenteeltaan huomattavasti mutkikkaampia virkkeitä kuin vuoden 1990 suomennoksessa, jos sivulauseille alisteisuuden katsotaan suoraan ilmentävän tällaista mutkikkuutta. Sivulauseelle tai lausemaiselle rakenteelle alisteisia lauseita on Ahman suomennoksessa noin 11 prosenttia enemmän kuin Tiusasen suomennoksessa. Vaikka Ahman suomennoksessa on sivulauseita kaiken kaikkiaan lähes 200 enemmän kuin Tiusasen suomennoksessa (ks. taulukko 1), sivulauseiden kokonaismäärät taulukossa 8 ovat erittäin lähellä toisiaan. Se johtuu siitä, että relatiivilauseita on Ahman suomennoksessa huomattavasti enemmän kuin Tiusasen suomennoksessa, kuten kävi ilmi luvussa 3.2.2. Koska *joka*-relatiivipronominin

korrelaattina on yleensä yksittäinen sana määritteineen, alisteisuutta ei ole voitu niissä koodata, ja se tasaa suomennosten tarkastelussa olevien lauseiden määriä taulukossa 8.

Seuraava esimerkki on varsin tyypillinen Ahman suomennoksessa esiintyvä rakenteeltaan mutkikas virke, joka sisältää sekä päälauseelle että sivulauseelle alisteisia sivulauseita ja on kaiken kaikkiaan hyvin pitkä: 83 sanan mittainen. Esitän suluissa myös pää- ja sivulausekoodaukset selvyyden vuoksi (PL = päälause, SL = sivulause):

- (19) (PL1...) *Siitä selityksestä, (SL1) jonka he tällöin antoivat, (...PL1) kävi ilmi, (SL2) että he olivat Upsalan akatemian ylioppilaat Dominus Lassi Hulling ja Petter Snagg, (SL3) jotka kumpikin oli todettu syyväksi siihen, (SL4) että olivat sekä kaupungin kapakoissa että myös eräissä osakuntakekkereissä puhuneet solvaavasti kuninkaan professorista Serenissimus Olaus Rudbeckiuksesta ja tämän äskettäin ilmestyneestä, "Atland eli Manhem" nimisestä vuosisataisteoksesta, (SL5) joka oli tähän asti aavistamattomalla tavalla korottanut isänmaan kunniaa, (SL6) kun näet sanottu Serenissimus siinä oli sekä deduktсионin että induktionin avulla päivänselvästi näyttänyt toteen, (SL7) että Svean valtakunta ei ollut vähempää kuin ihmissuvun kehto. (1912)*

Virkkeessä 19 on vain yksi päälause ja seitsemän sivulauseetta, joista peräti kolme on alisteisia toiselle sivulauseelle. Seuraavasta esimerkistä nähdään, miten Tiusanen on ratkaissut vastaavan kohdan vuoden 1990 suomennoksessa:

- (20) (PL 1) *Heidän kertomuksestaan kävi ilmi, (SL1) että he olivat Upsalan akatemian ylioppilaita, Dominus Lasse Hulling ja Peter Snagg. (PL1) Molemmat oli todettu vikapäiksi siihen, (SL1) että he olivat sekä kaupungin kapakoissa että osakunnan juomingeissa puhuneet halventavasti kuninkaan professor serenissimuksesta Olaus Rudbeckiuksesta ja tämän maallisesta teoksesta Atland eller Manhem, (SL2) joka oli äskettäin ilmestynyt painosta. (PL1) Teos oli lisännyt isänmaan kunniaa ennalta aavistamattomalla tavalla, (PL2) sillä mainittu Serenissimus dedusoi ja indusoi täysin riittävin perustein, (SL1) että Svean valtakunta on ihmiskunnan kehto, ei sen vähempää. (1990)*

Tiusanen on jakanut saman asian kolmeen virkkeeseen, joissa on yhteensä neljä päälauseetta ja neljä sivulauseetta, joista yksikään ei ole alisteinen toiselle sivulauseelle. Tiusasen teksti tässä kohdassa tuntuu myös huomattavasti helppolukuisemmalta verrattuna Ahman yhteen erittäin pitkään virkkeeseen, jota lukiessa on vaarana hukata tekstin punainen lanka. Myös tässä kohdassa on vaikea olla katsomatta, miten alkuteoksen ruotsinkielinen ilmaus on muodostettu. Selviää, että Strindbergin alkutekstissä on tässä kohdassa käytetty vuoden 1912 suomennoksen rakenteen kaltaista rakennetta, joka sisältää vain yhden virkkeen ja on

erittäin polveileva⁴. Ahma on siis mitä ilmeisimmin saanut mallin pitkään virkkeeseensä lähdetekstistä. Eri asia sitten on, pitäisikö 1800-luvulla kirjoitettua Strindbergin novellisuomennosta lukiessa törmätäkin virkkeen 19 kaltaisiin virkkeisiin, eli missä määrin vanhan lähdetekstin uudessakin suomennoksessa tulisi olla vanhahtavaa virkerakennetta.

Myös vuoden 1990 suomennoksesta löytyy sivulauseelle alisteisia sivulauseita, mutta usein ne eivät kuitenkaan tunnut raskailta eivätkä ole erityisen vaikeaselkoisia, toisin kuin jotkin vuoden 1912 suomennoksen monimutkaiset, paljon alistusta sisältävät virkkeet. Seuraavassa esimerkkejä vuoden 1990 suomennoksen virkkeistä, joissa on sivulauseelle alisteisia sivulauseita:

(21) *Lasse toivoi vain, että olisi tullut tänne kahdestaan professori Rudbeckin kanssa, jotta olisi voinut syöttää tälle Atlanticansa nahkakansineen pävineen. (1990)*

(22) *Lapsen arvoon ei sekoittunut sitä raakaa sivumakua, jota olisi tullut jos vanhemmat tuntisivat saaneensa lapsessa pääomaa. (1990)*

(23) *Pappi luki ja saarnasi ja julisti, että eihän muuta voinut odottaakaan kun laivassa oli rikollisia. (1990)*

Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 29) tutkimuksessa tekstien rakennetta on tutkittu lisäksi jakamalla tekstin sanamäärä lauseiden määrällä, jolloin nähdään, kuinka monta sanaa lauseessa on keskimäärin. Luonnollisesti tällaisten suhdelukujen vertailu vaikeutuu, jos lauseistuksen kriteerit ovat eri tutkimuksissa hyvin erilaiset, mutta epäilemättä suhdelukuja vertailemalla saadaan kuitenkin viitteitä tekstien välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä. Ikolan ym. (1989: 29) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa (sanoja 190 917, lauseita 27 339) lauseen keskimääräinen sanamäärä on 7,0. Kun tämän tutkimuksen suomennoksista lasketaan vastaavat suhdeluvut, tulokseksi saadaan Ahman suomennoksessa (sanoja 12 248, lauseita 2 034) 6,0 ja Tiusasen suomennoksessa (sanoja 12 084, lauseita 1 997) 6,1. Eroa Strindberg-suomennosten ja Ikolan ym. tutkimuksen yleiskielen välillä on siis noin yhden sanan verran. Mainittakoon lisäksi, että Hakulisen–Karlssonin–Vilkunan (1980) tutkimuksessa *Suomen tekstilauseiden piirteitä* vastaavalla tavalla laskettu lauseen keskimääräinen sanamäärä on 6,6.

⁴ Vid den redogörelse, de nu lämnade, uppdagades, att de voro studenterna vid Uppsala akademi Dominus Lasse Hulling och Peter Snagg, båda förvunna att såväl på stadens källare som ock på en landskapskommers hafva begagnat lasteligt tal om konungens professor Serenissimus Olaus Rudbeckius och dennes nyligen från trycket utgifna sekularverk Atland eller Manhem, i hvilken fäderneslandets ära blifvit på ett hittills otänt och oanadt sätt upplyftad, i det sagde Serenissimus till komplett evidens deducerat och indicerat, att Svea rike ej var mindre än människosläktets vagga. (Strindberg 1884: 342.)

Tämän tutkimuksen Strindberg-suomennosten lauseiden keskimääräinen sanamäärä näyttää siis jonkin verran pienemmältä kuin edellä esitettyjen muiden tutkimusten. Osaltaan eroa selittää lauseistuksen kriteerien erilaisuus, kuten on jo mainittu. Koska lause kuitenkin kaikkien määritelmien mukaan rakentuu pääasiassa finiittiverbin ympärille, luvuista voidaan päätellä, että tämän tutkimuksen Strindberg-suomennokset ovat hieman verbivoittoisempia kuin muiden mainittujen tutkimusten tekstit. Ikola ym. (1989: 29–30) huomauttavatkin, että kun lauseissa on paljon sanoja, informaatio rakentuu enemmän lauseen nominaalijäsenten kuin predikaattiverbijäsenten varaan, eli kyse on substantivoinnista.⁵

Kaiken kaikkiaan, kun on tarkasteltu virkkeiden kompleksisuutta, voidaan todeta, että tämän tutkimuksen suomennosaineisto vaikuttaa sisältävän jonkin verran kompleksisempia virkkeitä kuin Ikolan ym. (1989) tutkimuksen yleiskielinen aineisto, kun kompleksisuutta mitataan virkkeiden lausemäärien avulla. Lisäksi selvisi, että Ahman vuoden 1912 suomennos sisältää enemmän alisteisuutta kuin Tiusasen vuoden 1990 suomennos.

⁵ Tässä Ikola ym. (1989: 29–30) vertaavat yleiskielen lauseiden keskimääräistä sanamäärää, joka on siis 7,0, murrepuheen lauseiden keskimääräiseen sanamäärään, joka on heidän tutkimuksessaan 5,3.

4. LAUSEMAISET RAKENTEET

4.1. Yleistä lausemaisista rakenteista

Lausemaisuus on tämän tutkimuksen kannalta erittäin keskeinen seikka, koska sama asia voidaan kertoa, kertojan valinnan mukaan, enemmän tai vähemmän lausemaisella rakenteella, ja tällä valinnalla taas on vaikutusta lauseiden määrään ja tekstin tyyliin. Käännösuomea tarkasteltaessa täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että lähdeteksti ohjaa jossakin määrin suomentajien valintoja. Mielenkiintoista onkin tarkastella, millaista vaihtelua aineiston kahdessa suomennoksessa voidaan lausemaisuuuden asteen osalta havaita.

On selvää, että kääntäjä kääntää jonkinlaisia merkitysyksikköjä, joilla on totuusarvo. Sama merkityssisältö voidaan kuitenkin ilmaista usealla eri tavalla. Kääntäjällä on siten vapaus valita, millaista rakennetta hän käyttää ilmaisessaan eri merkitysyksikköjä. Luonnollisesti voidaan pohtia myös, tarkoittavatko toisilleen vaihtoehtoiset rakenteet sitten samaa. (Eskola 2002: 69–71.) Logiikan näkökulmasta kaksi ilmausta on ekvivalentteja, jos ne ovat yhtä aikaa totta (Saeed 1997: 14). Jos keskenään vaihtoehtoiset rakenteet antavat todellisuudesta saman informaation, niiden totuusarvo on sama. Tapauksen mukaan ne kuitenkin antavat enemmän tai vähemmän toisistaan poikkeavan vaikutelman. (Eskola 2002: 69.)

Vaikka vaihtoehtoisten rakenteiden totuusarvo on sama, niiden valinnalla on epäilemättä vaikutusta koko tekstin tyyliin. Tässä mielessä lausemaisten rakenteiden käytön tarkastelu finiittiverbillisten lauseiden tarkastelun lisäksi on erittäin keskeistä oman aineistoni kannalta.

Keskeisiä lausemaisia rakenteita ovat perinteisesti lauseenvastikkeiksi nimitetyt rakenteet, joille on tyypillistä se, että ne voivat ikään kuin korvata finiittiverbillisen sivulauseen, mutta niissä verbi on infinitiivi- tai partisiippimuodossa. Kyse on siis nominaalistamisesta.

Lauseenvastikkeiden määritelmiä on esitetty melko runsaasti. Kalevi Wiik (1983: 280–281) on laatinut näistä eri tutkijoiden käyttämistä määrittelykriteereistä kokoavan katsauksen. Keskeisinä lauseenvastikkeen kriteereinä nousevat esiin sivulauseella korvattavuuden vaatimus, subjektin vaatimus, pintamuodon eheyden vaatimus, finiittisen muodon puuttumisen ja infiniittisen muodon esiintymisen vaatimus, omistusliiteperuste ja

akkusatiiviperuste. Wiik ei itse määrittele lauseenvastiketta, vaan kokoaa yhteen muiden tutkijoiden esittämiä perusteita. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että lähes kaikilla tutkijoilla esiintyviä perusteita ovat vain sivulauseella korvattavuuden vaatimus ja finiittisen muodon puuttumisen / infiniittisen muodon esiintymisen vaatimus. Lisäksi subjektin vaatimus esiintyy huomattavan monen tutkijan määritelmässä. (mp.)

Myös tässä tutkimuksessa nämä kolme kriteeriä ovat keskeiset määrittelyperusteet. Toisaalta tarkasteltavien rakenteiden valintaan on vaikuttanut myös niiden esiintymistäajuus. Esimerkiksi agenttipartisiippiä, jota voidaan edellä mainittujen kriteereiden perusteella pitää lauseenvastikkeena, ei esiinny aineistossa juuri lainkaan, ja siksi katson, että sen tarkasteleminen ei tuo mitään erityistä lisävalaistusta aineiston analyysiin. Lauseenvastikkeiksi katson tässä tutkimuksessa referatiivirakenteen, temporaalirakenteen ja finaalityyppirakenteen, joissa kaikissa toteutuvat edellä mainitut kolme kriteeriä.

Verbiketjuja tai finiittiverbin ja infinitiivin yhdistelmiä en pidä lauseenvastikkeina enkä tarkastele niitä tässä tutkimuksessa. Osa tutkijoista on pitänyt myös näitä rakenteita lauseenvastikkeina (ks. esim. Ikola 1978), mutta niiden nominaalimuodon paikalle ei kuitenkaan voida kuvitella sivulauseita, ja tästä syystä en lue niitä lauseenvastikkeiksi.

Referatiivi-, temporaali- ja finaalityyppirakenteen lisäksi tarkastelen myös kolmea tapaa tai samanaikaisuutta ilmaisevaa infinitiivirakennetta: 1) E-infinitiivin instruktiivia (*tehdén*), 2) MA-infinitiivin adessiivia (*tekemällä*) ja 3) MA-infinitiivin abessiivia (*tekemättä*). Syynä tähän on ensinnäkin se, että näitä rakenteita esiintyy suomennoksissa melko runsaasti ja toiseksi tällaisten rakenteiden sijasta voitaisiin useimmiten käyttää myös finiittiverbillistä lausetta (*niin että, siten että*). Edellä esitetyistä lauseenvastikkeen kriteereistä siis ainoastaan subjektin vaatimus ei toteudu näissä rakenteissa.

E-infinitiivin instruktiivista mainittakoon vielä, että sitä käytetään joskus temporaalisesti (*kevään tullen / kun kevät tuli*). Lauri Hakulinen (1979: 574) onkin luokitellut tällaisen temporaalisesti käytetyn E-infinitiivin instruktiivin temporaalirakenteen ryhmään. Osmo Ikola (1978: 44–47) taas on nimittänyt E-infinitiivin instruktiiveja – sekä temporaalisesti että muulla tavoin käytettyjä – modaalisiksi lauseenvastikkeiksi. Tässä tutkimuksessa E-infinitiivin instruktiivia käsitellään kuitenkin omana ryhmänä, käytettiinpä sitä temporaalisesti tai tapaa ilmaisemassa.

Tyylin näkökulmasta lausemaisten rakenteiden tarkastelu on erittäin olennaista, koska niiden käyttö tiivistää ilmaisua ja niiden käytöllä on vaikutusta lauseiden määrään. Lisäksi nominaalistaminen on taka-alasta. Jos lausemaisella rakenteella ilmaistu asia

ilmaistaan finiittiverbillisellä lauseella, tekstin tyyli muuttuu yleensä dynaamisemmaksi. Lausemaisella rakenteella ilmaistu toiminta on siis usein staattista. (Saukkonen 1984: 39–42.)

4.2. Lausemaiseta rakenteet aineistossa

Tässä luvussa tehtävä lausemaisten rakenteiden tarkastelu eroaa edeltävästä virkkeiden ja lauseiden tarkastelusta siinä, että tässä tarkastelussa ovat molemmat aineiston novellisuomennot kokonaisuudessaan, eli myös dialogiosuudet, joita ei tarkasteltu kolmannessa luvussa. Tässä luvussa tarkasteltavan aineiston koko on siten 27 195 sanaa, joista Ahman suomennoksessa on 13 680 sanaa ja Tiusasen suomennoksessa 13 515 sanaa.

Seuraavasta taulukosta näkyvät kaikkien kuuden tarkasteltavan lausemaiseta rakenteen esiintymismäärät aineistossa:

Lausemainen rakenne	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
Referatiivirakenne	56	29,5	55	27,6
Temporaalirakenne	54	28,4	52	26,1
Finaalirakenne	20	10,5	21	10,6
E-infinitiivin instruktiivi	30	15,8	29	14,6
MA-infinitiivin adessiivi	16	8,4	24	12,1
MA-infinitiivin abessiivi	14	7,4	18	9,0
Yhteensä	190	100,0	199	100,0

Taulukko 9: Lausemaisten rakenteiden määrät aineistossa

Taulukosta 9 selviää, että referatiivirakenteen, finaalirakenteen ja E-infinitiivin instruktiivin esiintymismäärissä on ainoastaan yhden esiintymän ero vanhan ja uuden suomennoksen välillä ja temporaalirakenteessakin vain kahden esiintymän ero. Sen sijaan MA-infinitiivin molempia tarkasteltavia muotoja näyttää esiintyvän selvästi enemmän Tiusasen suomennoksessa kuin Ahman suomennoksessa. Taulukosta nähdään myös, että referatiivirakenne on molemmissa suomennoksissa lausemaisista rakenteista eniten käytetty. Temporaalirakenteen esiintymismäärät ovat kuitenkin erittäin lähellä referatiivirakenteen esiintymismääriä, ja temporaalirakenne onkin tarkasteltavista lausemaisista rakenteista toiseksi yleisin aineistossa. Seuraavissa luvuissa tarkastelen lausemaiseta rakenteita ja niiden esiintymistä aineistossa tarkemmin.

4.2.1. Referatiivirakenne

Referatiivirakennetta on aiemmin nimitetty myös partisiippirakenteeksi (ks. esim. Ikola 1978: 7), koska se muodostetaan partisiippien avulla. Referatiivirakenteen muodostaa partisiippipohjainen *vAn-*, *neen-* tai *tUn-*nipputunnuksen sisältävä muoto. Referatiivirakenteelle usein vaihtoehtoinen ilmaus on *että*-lause, joskus myös *kun*-lause. Rakenteen subjekti voi olla joko sama tai eri kuin hallitsevan rakenteen. Referatiivirakenteella on aktiivi- ja passiivimuodot sekä kaksi aikasuhdetvaihtoehtoa. *vAn-*muoto ilmaisee hallitsevan rakenteen osoittamaan ajankohtaan nähden päättymätöntä tilannetta, joka voi olla sen kanssa kokonaan tai osittain samanaikainen tai seurata sitä. *neen-* ja *tUn-*muodot taas ilmaisevat kokonaan aiempaa, eli jo päättynyttä tilannetta tai sellaista tilannetta, joka on alkanut aiemmin mutta jatkuu edelleen. Referatiivirakenne esiintyy tyypillisesti sanomista, ajattelemista, tietämistä ja havaitsemista ilmaisevien verbien yhteydessä. Rakenteella voidaan siten referoida puhetta tai ajatuksia. (ISK § 538.) Referatiivirakenteen muodot ovat seuraavat:

	PÄÄTTYMÄTÖN	AIEMPI
AKTIIVI	<i>Näin hänen lähtevän.</i>	<i>Näin hänen lähteneen.</i>
PASSIIVI	<i>En usko sitä käytettävän.</i>	<i>En usko sitä käytetyn.</i>

Joskus voi olla ongelmallista päättää, onko kyseessä partisiippiattribuutti vai referatiivirakenne (*Kaikki aistivat ilmassa leijuvan innostuneen tunnelman*). Tällaisissa tapauksissa olen ratkaissut tekstiyhteyden perusteella, kummasta on kyse.

Taulukosta 9 nähdään, että referatiivirakenteita esiintyy Ahman vuoden 1912 suomennoksessa yhteensä 56 ja Tiusasen vuoden 1990 suomennoksessa niitä on 55. Määrät ovat siten erittäin lähellä toisiaan. Referatiivirakenteiden esiintymistaajuudesta saadaan kuitenkin tarkempi kuva, kun niiden määrä suhteutetaan koko aineiston lauseiden määrään, kuten on tehty myös Ikolan ym. (1989: 468–469) tutkimuksessa. Koska dialogiosuukien lauseita ei ole koodattu, tässä tarkastelussa on jätettävä huomiotta dialogeissa esiintyvät referatiivirakenteet, joita on Ahman suomennoksen dialogeissa viisi ja Tiusasen suomennoksen dialogeissa kolme. Vastaavanlaista laskentatapaa noudatetaan jatkossa kaikkien lausemaisten rakenteiden kohdalla, kun suhteutetaan rakenteiden määriä lauseiden määrään.

Kertovassa tekstissä esiintyy vuoden 1912 suomennoksessa 2 034 lausetta, joten siinä referatiivirakenteita esiintyy keskimäärin 2,5 sadan lauseen otoksessa. Vuoden 1990 suomennoksessa lauseita on kertovassa tekstissä 1 997, joten siinä esiintyy keskimäärin 2,6 referatiivirakennetta sadan lauseen otoksessa. Vastaava luku on Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 468–469) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa 1,7.

Luvuista nähdään siis, että tämän tutkimuksen kaunokirjallisessa aineistossa esiintyy referatiivirakennetta jonkin verran enemmän kuin Ikolan ym. tutkimuksen asiatekstipainotteisessa aineistossa. Hieman yllättävää on se, että vuoden 1990 suomennoksessa referatiivirakennetta esiintyy enemmän kuin vuoden 1912 suomennoksessa. Esimerkiksi Pulkkinen (1972: 74–75) on todennut referatiivirakenteiden – kuten myös muiden lauseenvastikkeiden – määrän vähentyneen teksteissä huomattavasti 1900-luvun alusta 1960-luvulle, kun hän on tutkinut Suomen Sana -antologiassa julkaistuja (kaunokirjallisia) tekstejä. Pulkkisenkaan tiedot eivät kuitenkaan kerro uudemman kirjallisuuden tilanteesta. Edelleen on myös muistettava, että kullakin kirjoittajalla on oma yksilöllinen tyylinsä. Siksi näin pieni aineisto ei anna kovin luotettavaa kuvaa referatiivirakenteen käytöstä yleensä 1990-luvulla.

Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 466–469) tutkimuksessa referatiivirakenteet on jaettu kahteen eri tyyppiin – tarkalleen ottaen kolmeen tyyppiin, mutta yhtä niistä ei esiintynyt aineistossa lainkaan. Ensimmäinen tyyppi vastaa *että*-lauseetta, ja siinä referatiivirakenne on hallitsevan lauseen objektina:

(24) *Kuka tahtoi tehdä lapsenmurhan, kun lapsilla oli ruokaa yltäkyllin eikä kenenkään tarvinnut pelätä joutuvansa yhteiskunnan rasitukseksi? (1912)*

(25) *Auringon noustessa kaikki kuusisataa totesivat pelastuneensa... (1990)*

Tämän tutkimuksen aineiston referatiivirakenteista valtaosa kuuluu tähän tyyppiin: Ahman suomennoksen referatiivirakenteista 89,3 prosenttia ja Tiusasen suomennoksen referatiivirakenteista 94,5 prosenttia.

Toisessa tyypissä hallitsevassa rakenteessa on intransitiivinen aistihavaintoverbi (*tuntua, kuulua, näkyä, näyttää*), joka kongruoi muissa kuin passiivi- ja eksistentiaalitapauksissa upotetun lauseen subjektia edustavan nominin kanssa (Ikola et al. 1989: 467):

(26) *Seudun ilmanala tuntui olevan kylmänlainen, ja Onnellisten saaren ihanista hedelmäpuista ei näkynyt jälkeäkään. (1912)*

(27) *Apina näytti liikuttuvan yhä enemmän... (1990)*

Tämän tyyppisiä tapauksia esiintyy aineistossani kuitenkin yhteensä vain yhdeksän. Siksi Ikolan ym. käyttämä jako ei liene vertailun kannalta hedelmällinen. Sen sijaan seuraavassa taulukossa on esitetty jako sen mukaan, onko referatiivirakenteen predikaattiosa aktiivissa vai passiivissa. Lisäksi predikaattiosat on jaoteltu sen mukaan, onko kyseessä päättymätön (*vAn*) vai aiempi tekeminen hallitsevaan rakenteeseen nähden (*neen*, *tUn*).

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
<i>vAn</i> , aktiivi	50	89,3	41	74,5
<i>vAn</i> , passiivi	2	3,6	2	3,6
<i>neen</i>	4	7,1	12	21,8
<i>tUn</i>	0	0,0	0	0,0
YHTEENSÄ	56	100,0	55	99,9

Taulukko 10: Referatiivirakenteen predikaattiosan muoto

Selvästi yleisin referatiivirakenteen predikaattiosan muoto on aktiivissa oleva *vAn*-rakenne. Ahman suomennoksessa sitä esiintyy kuitenkin vielä yli kymmenen prosenttia enemmän kuin Tiusasen suomennoksessa. Selkein ero eri suomentajien referatiivirakenteiden predikaattiosien muodoissa näyttää olevan siinä, että Tiusanen käyttää *neen*-muotoa selvästi Ahmaa enemmän. Eroa on lähes 15 prosenttia, tosin *neen*-rakenteen käyttömäärät ovat kaiken kaikkiaan melko pieniä. Seuraavista esimerkeistä nähdään, minkälaisia rakenteita Ahma on käyttänyt kohdissa, joissa Tiusanen käyttää referatiivirakenteen *neen*-muotoa:

(28) *Vihdoin ilmoittautui Petter Snagg, joka oli tenttinyt hepreankielen papintutkintoa varten (1912.)*

(29) *Vihdoin Peter Snagg ilmoittautui kertoen tenttineensä heprean kurssin pappistutkintoa varten. (1990)*

(30) – *Jollet muista, mitä se oli, niin muistat kai, että istuit Karlskronan tyrmässä! (1912)*

(31) – *Ellet sinä sitä muista, niin ainakin sinä muistat istuneesi Karlskronan putkassa! (1990)*

(32) *...hän tunnusti viljalti kyyneliä vuodattaen, että oli nuoruudessaan vietelty erään rippikoulutyttö. (1912)*

(33) *...hän vuolaiden kyynelten valuessa tunnusti nuorena vietelleensä rippilapsen. (1990)*

Virkkeessä 28 Ahma on käyttänyt *joka*-sivulausetta, ja virkkeestä ei ilmene, mistä tieto hepreankielen tenttimisestä on peräisin, kun taas Tiusasen virkkeessä 29 Peter Snagg itse kertoo tenttineensä heprean kurssin, jolloin on kyse puheen referoinnista, joka on tyypillinen referatiivirakenteen käyttökohde. Virkkeissä 30 ja 32 Ahma käyttää *että*-sivulausetta ja mennyttä aikamuotoa, ja rakenteen voidaankin katsoa olevan loogisin vaihtoehto referatiivirakenteelle, jonka predikaattiosa on *neen*-muodossa.

Kun näitä esimerkkejä pohditaan tyylin näkökulmasta, voidaan ajatella, että vuoden 1912 suomennoksen ratkaisut ovat näissä kohdissa jonkin verran dynaamisempia kuin vuoden 1990 suomennoksen ratkaisut, joissa on enemmänkin etäännyttävä, referoiva sävy. Referatiivirakenteenhan on saanut nimensäkin juuri siitä syystä, että sitä käytetään useimmiten referaateissa (Ikola 1978: 29).

Taulukosta 10 nähdään lisäksi, että *tUn*-rakennetta ei käytetä kummassakaan suomennoksessa referatiivirakenteen predikaattiosassa. Myös passiivissa oleva *vAn*-rakenne on erittäin harvinainen referatiivirakenteen predikaattiosassa. Kummassakin suomennoksessa niitä esiintyy kaksi:

(34) *Siitä en ole ikinä kuullut puhuttavan! (1912)*

(35) *Se oli typerin oppi mistä olen milloinkaan kuullut puhuttavan. (1912)*

(36) *Sellaisesta en ole kuullut puhuttavankaan... (1990)*

(37) *Niin tyhmästä opista en ole milloinkaan kuullut puhuttavan. (1990)*

Molemmissa suomennoksissa ovat kyseessä vieläpä samat kohdat, ja molemmissa kohdissa verbikin on sama *puhua*.

Myös Ikola ym. (1989: 471–473) ovat todenneet, että kaiken kaikkiaan passiivisia referatiivirakenteen predikaattiosia esiintyy yleiskielessä melko vähän – lähinnä hallinnon kielessä – ja erityisen harvinainen on *tUn*-rakenne.

4.2.2. Temporaalirakenne

Temporaalirakenteen edussanana on E-infinitiivin inessiivi (*essA*) tai *tUA*-infiniitti, eli passiivin toisen partisiipin partitiivi. Temporaalirakenne voidaan useimmiten korvata *kun*-lauseella. Rakenne voi olla subjektillinen tai subjektiton. Temporaalirakenteella on periaatteessa aktiivi ja passiivi, mutta niiden jakauma on epäsymmetrinen: *essA*-rakenteella on morfologinen aktiivi ja passiivi. *tUA*-rakenne taas on morfologisesti passiivimuotoinen

mutta tehtävältään pääasiassa aktiivimuotoisen *essA*-rakenteen kaltainen. *essA*-muoto ilmaisee hallitsevan rakenteen kanssa ainakin osittain samanaikaista tilannetta. *tUA*-muoto taas ilmaisee sitä aiempaa tai aiemmin alkanutta tilannetta. (ISK § 543.)
Temporaalirakenteen muodot ovat seuraavat:

	SAMANAIKAINEN	AIEMPI
SUBJEKTILLINEN	<i>Leilan mennessä kotiin oli jo pimeää.</i>	<i>Päästyään kotiin Leila lepäsi.</i>
SUBJEKTITON	<i>Kotiin mennessä/mentäessä ajattelee kaikenlaista.</i>	<i>Kotiin päästyä voi levätä.</i>

Temporaalirakenteita esiintyy vuoden 1912 suomennoksessa 54 kappaletta ja vuoden 1990 suomennoksessa 52 kappaletta, kuten ilmenee taulukosta 9 (s. 36). Kun luvut jälleen suhteutetaan koko aineiston lausemäärään (jälleen on jätettävä dialogiosuoksissa esiintyvät temporaalirakenteet huomiotta), selviää, että temporaalirakenne esiintyy vuoden 1912 suomennoksessa keskimäärin 2,5 kertaa sadan lauseen otoksessa ja vuoden 1990 suomennoksessa keskimäärin 2,6 kertaa sadan lauseen otoksessa. Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 325–326, 453) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa vastaava luku on 2,4. Kaikissa aineistoissa temporaalirakenteen esiintymistiheydet ovat siis erittäin lähellä toisiaan. Tämän tutkimuksen suomennosaineistossa niitä näyttäisi kuitenkin olevan hieman enemmän kuin Ikolan ym. tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa.

Seuraavassa taulukossa temporaalirakenteet on jaoteltu sen mukaan, onko niissä E-infinitiivin inessiivimuoto (*essA*) vai passiivin toisen partisiipin partitiivimuoto (*tUA*):

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
<i>essA</i>	29	53,7	37	71,2
<i>tUA</i>	25	46,3	15	28,8
YHTEENSÄ	54	100,0	52	100,0

Taulukko 11: Temporaalirakenteiden jakauma

Taulukosta 11 nähdään, että Ahman suomennoksessa esiintyy kutakuinkin saman verran *essA*- ja *tUA*-muotoista temporaalirakennetta. Tiusasen suomennoksessa taas *essA*-rakenne on selvästi käytetympi: *essA*-muotoisia temporaalirakenteita on yli 70 prosenttia kaikista vuoden 1990 suomennoksessa esiintyvistä temporaalirakenteista. Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 326) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa *essA*-rakenne esiintyy keskimäärin 1,9 kertaa sadan lauseen otoksessa. Vastaavat luvut ovat vuoden 1912 suomennoksen kohdalla 1,3 ja vuoden 1990 suomennoksen kohdalla 1,8. *essA*-rakenne on siten jonkin verran

yleisempi yleiskielisessä aineistossa ja tämän tutkimuksen uudemmassa suomennoksessa kuin Ahman vuoden 1912 suomennoksessa.

Kuten jo aiemmin tässä luvussa todettiin, *tUA*-muotoinen temporaalirakenteen predikaattiosa on morfologisesti passiivimuotoinen mutta tehtävältään pääasiassa aktiivimuotoisen *essA*-rakenteen kaltainen. Subjektiton, eli aidosti passiivinen *tUA*-muotoinen temporaalirakenne (tyyppiä *kotiin tultua*) on Ikolan ym. mukaan hyvin harvinainen. Yleiskielisessä aineistossa esiintyy vain yksi tämän tyyppinen tapaus. (Ikola et al. 1989: 453.) Tämän tutkimuksen aineistossa tyyppiä ei esiinny lainkaan.

Sen sijaan *essA*-muodon aktiivia ja passiivia esiintyy molempia tämän tutkimuksen aineistossa. Selvästi enemmän käytetty on aktiivimuotoinen *essA*-rakenne, mutta passiivimuotoisia *essA*-rakenteita on kuitenkin Ahman suomennoksessa ja Tiusasen suomennoksessa molemmissa neljä, joista seuraavassa muutama esimerkki:

- (38) *Juuri tästä keskusteltaessa kuului lähimmästä pensaikosta kirkaisu. (1912)*
- (39) *Tällaisia yksinkertaisia ravintoaineita käytettäessä lievenivät intohimot, ja vain ystävällisiä sanoja puhuttiin. (1912)*
- (40) *Mutta metsää kaadettaessa ja poltettaessa riistä hävisi. (1990)*
- (41) *Hangot kuitenkin pysyivät uskossaan taipumattomina eivätkä perääntyneet edes roviolla uhattaessa. (1990)*

Temporaalirakenteen voidaan katsoa olevan jossain määrin vaihtoehtoinen *kun*-lauseen kanssa, ja siksi onkin syytä verrata temporaalirakenteen ja *kun*-lauseiden esiintymismääriä eri suomennoksissa. Kuten kolmannen luvun taulukosta 4 (s. 19) nähdään, *kun*-konjunktiolla alkavia sivulauseita on molemmissa suomennoksissa melko tarkkaan sama määrä. Myöskään temporaalirakenteen käyttömäärissä ei ole suomennosten välillä kuin kahden esiintymän ero, kuten selviää taulukosta 9 (s. 36). Sekä temporaalirakenteiden että *kun*-lauseiden käyttö näyttää siis olevan määrällisesti hyvin samankaltaista Ahman ja Tiusasen suomennoksissa. Laadullisia eroja toki löytyy, kuten seuraavista esimerkeistä nähdään:

- (42) *Palatessaan seuraavana päivänä maihinnousupaikalle he tapasivat matkakumppaninsa loikomassa puiden alla kylläisinä... (1912)*
- (43) *Kun he puolilta päivin tulivat maihinnousupaikalle, he löysivät matkatoverinsa lojumasta puiden alta kylläisinä... (1990)*
- (44) *Kun he astuivat maalle, olivat heidän ruokavaransa lopussa... (1912)*

- (45) *Heidän päästessään maihin ruokavarastot olivat jo lopussa... (1990)*
- (46) *Saavuttuaan vihdoin raskaan päivämatkan perästä Snaggin telttakylään hän astui esiin ja tervehti Petteriä kunnioittavasti, ja keskusteltuaan kahdenkesken he tekivät liiton uuden keksinnön perusteella. (1912)*
- (47) *Kun hän vihdoin rasittavan päivämatkan jälkeen pääsi Snaggin telttakylään, hän tervehti Peteriä kunnioittavasti ja päästyään keskustelemaan kahden kesken he liittoutuivat käyttääkseen uutta keksintöä. (1990)*

Edellisistä virkkeistä nähdään, miten eri kääntäjät käyttävät samoissa kohdissa vuorotellen temporaalirakenteita ja *kun*-sivulauseita. Molempien avulla välitetään sama asiasisältö, mutta tyyllillisesti ei ole kuitenkaan sama, kumpaa rakennetta käytetään. Koska nominaalistaminen, eli tässä tapauksessa temporaalirakenteen käyttö, on taka-alaistamista, voidaankin ajatella, että virkkeissä 42 ja 45 temporaalirakenteella ilmaistu toiminta on ikään kuin vähäarvoisempaa kuin seuraavassa lauseessa finiittiverbin avulla ilmaistava toiminta, ja temporaalirakenteen voidaan katsoa taustoittavan tätä toimintaa. Sen sijaan virkkeissä 43 ja 44 *kun*-lauseella ilmaistu toiminta on eri tavalla samanarvoista seuraavan lauseen toiminnan kanssa. Toki myös niissä on kyse taustoittamisesta, onhan *kun*-lause alisteinen seuraavalle päälauseelle, mutta finiittiverbien käyttö tuo tekstiin kuitenkin dynaamisuutta. Lausemaisten rakenteiden käyttö sen sijaan lisää tekstin staattisuutta (Saukkonen 1984: 39–42).

Seuraavissa kohdissa sekä Ahma että Tiusanen ovat käyttäneet temporaalirakennetta, mutta aikasuhteet ovat erilaiset:

- (48) *Tämän kuultuaan Ko-ko istahti oksalle... (1912)*
- (49) *Sanat kuullessaan Coco istuutui lehdelle... (1990)*
- (50) *Lassi itki liikutuksesta nähdessään näin suurenmoisen todistuksen kansan rakkaudesta hänen huonettansa kohtaan... (1912)*
- (51) *Lasse itki liikutuksesta saatuaan näin suurenmoisen todistuksen kansan kuningashuoneeseen kohdistamasta rakkaudesta... (1990)*

Virkkeessä 48 Ahma käyttää *tUA*-muotoa, joten kuuleminen on aiempaa toimintaa kuin istahtaminen. Sen sijaan virkkeessä 49 kuuleminen ja istahtaminen ovat samanaikaista toimintaa, koska ne on ilmaistu käyttäen temporaalirakenteen *essA*-muotoa. Myös virkkeissä 50 ja 51 itkeminen ja kansan rakkauden toteaminen ovat erilaisessa suhteessa toisiinsa. Edellisissä virkepareissa informaatioisisällöt siis poikkeavat hieman toisistaan.

4.2.3. Finaalirakenne

Finaalirakenteen muodostaa A-infinitiivin translatiivi, johon liittyy possessiivisuffiksi. Rakenne on aina samasubjektinen hallitsevan rakenteen kanssa. Finaalirakenne ilmaisee prototyypisesti, että hallitsevan rakenteen ilmaisema toiminta edistää finaalirakenteen tarkoittaman päämäärän saavuttamista (*Lähdin lenkille piristyäkseni*). (ISK § 513.) Finaalirakenne edustaa useimmiten *että-* tai *jotta-*lausetta. A-infinitiivin translatiivi esiintyy myös kvantum-rakenteissa, jotka ovat metatekstuaalisia ilmauksia, joilla puhuja ottaa kantaa ilmauksensa sisältöön tai muotoon (*minun nähdäkseni, toden sanoakseni*) (ISK § 514). Kvantum-rakenne vastaa mikäli-lausetta (lat. quantum 'mikäli') (Ikola 1978: 48). Ikola erottaa kvantum-rakenteen omaksi lauseenvastiketyypikseen (mp).

Lisäksi A-infinitiivin translatiivi esiintyy niin sanotussa fatum-rakenteessa (*toimii, jos on toimiakseen*), *saada-* ja *ottaa-*verbien täydennyksenä (*ottaa/saada hoitaakseen*) sekä intensiteettirakenteessa (*nauraa kuollakseen*) (ISK § 453, Eskola 2002: 157). Nämä eivät perinteisessä mielessä kuulu finaalirakenteeseen. Kaikki tämän tutkimuksen aineiston A-infinitiivin translatiivit esiintyvät kuitenkin yhtä Ahman suomennoksessa esiintyvää poikkeusta (esimerkki 52) lukuun ottamatta prototyypisessä finaalirakenteessa.

(52) *Mutta yhtä helppo ei ollut kesyttää nuorta polvea, joka ei ottanut totellakseen isää ei äitiä, saati sitten vieraita. (1912)*

Taulukosta 9 (s. 36) selviää, että finaalirakenne on selvästi vähemmän käytetty lausemainen rakenne kuin referatiivi- ja temporaalirakenne. Vuoden 1912 suomennoksessa esiintyy 20 finaalirakennetta ja vuoden 1990 suomennoksessa 21. Ikolan ym. (1989: 313–314) tutkimuksessa A-infinitiivin translatiivia esiintyy yleiskielessä keskimäärin 0,4 kappaletta sadan lauseen otoksessa. Näistä kaikki eivät siis ole varsinaisia finaalirakenteita, koska joukossa on myös niin sanottuja kvantum- ja fatumrakenteita ja lisäksi joitakin muita tapauksia, joissa esiintyy A-infinitiivin translatiivi. Yleisimmin A-infinitiivin translatiivi esiintyy kuitenkin finaalirakenteessa. A-infinitiivin translatiivin esiintymismäärä sataa lausetta kohden laskee kuitenkin Ikolan ym. aineistossa 0,3:een, kun lasketaan vain aidot finaalirakenteet.

Tämän tutkimuksen aineistossa A-infinitiivin translatiivi esiintyy Ahman suomennoksessa 1,0 kertaa ja Tiusasen suomennoksessa saman verran, eli 1,0 kertaa sadan

lauseen otoksessa. Luku tosin laskee Ahman suomennoksessa 0,9:ään, jos esimerkissä 50 mainittu *ottaa*-verbin täydennyksenä toimiva A-infinitiivin translatiivi jätetään laskematta. Finaalirakenteen esiintymismäärän pienuuden vuoksi kovin varmoja johtopäätöksiä luvuista ei voida tehdä, mutta kun verrataan lukuja Ikolan–Palomäen–Koiton tutkimuksen vastaavaan yleiskieltä koskevaan tulokseen (0,3 finaalirakennetta sadan lauseen otoksessa), viitteitä siihen suuntaan, että finaalirakenne olisi yleisempi kaunokirjallisessa aineistossa kuin yleiskielisessä aineistossa, on havaittavissa.

Prototyypisestihän finaalirakennetta käytetään kuvaamaan tilannetta, jossa hallitsevan rakenteen ilmaisema toiminta edistää finaalirakenteen tarkoittaman päämäärän saavuttamista, kuten jo aiemmin todettiin. Seuraavissa esimerkeissä finaalirakennetta on kuitenkin käytetty hieman tästä poikkeavalla tavalla:

- (53) *Kaikki hyökkäsivät veneisiin ja murhemielin, itkien ja huokailen lähtivät Onnellisten saaresta, – – joka heidän nyt täytyi jättää lähteäkseen kohden tuntemattomia kohtaloita. (1912)*
- (54) *...siellä he olivat eläneet rauhassa ja autuudessa, ilman riitelyä ja kiihkoilua ja nyt heidän oli jätettävä saarensa lähteäkseen kohti tuntemattomia kohtaloita. (1990)*
- (55) *Ja niin katosi Onnellisten saari noiden poloisten näkyvistä, jotka nyt jättäytyivät tuuliajolle kulkeakseen kuolemaa tai kenties vielä pahempaa kohden. (1912)*
- (56) *Ja niin katosi Onnellisten saari onnettomien silmistä kun he olivat jättäytyneet tuuliajolle kohdatakseen kuoleman tai jotakin vielä pahempaa. (1990)*

Virkkeissä 53 ja 54 tuntuu oudolta ajatella, että Onnellisten saaren jättäminen edistäisi kohti tuntemattomia kohtaloita lähtemistä. Toki näin tavallaan on, mutta kun on kyse selvästi negatiivisesta tapahtumasta, finaalirakenteen käyttö ei tunnu täysin luontevalta. Loogisempaa olisi käyttää tässä kohdassa esimerkiksi *ja*-lausetta. Virkkeiden 55 ja 56 kohdalla taas voidaan pohtia, onko kuoleman tai sitä pahemman kohtalon odottaminen sellaista toimintaa, jota kannattaa edistää, tässä tapauksessa jättäytymällä tuuliajolle.

Nämä tapaukset muistuttavat tyyppiä, jossa esimerkiksi Penttilän (1963: 640) mukaan rakenteen predikaattiosan ilmaisema toiminta on hallitsevan rakenteen verbin ilmaisemaa toimintaa myöhäisempää. Rakenteessa ei näin ollen ole finaalisuuden piirteitä. Auli Hakulinen ja Fred Karlsson (1979: 388) taas pitävät finaalirakennetta ajan adverbiaalilin ilmaisijana ja nimittävät sitä temporaalirakenteen futuuriksi Vesikansan (1974: 274–275) tapaan. Tällaisesta finaalirakenteen käytöstä voidaan nähdä olevan kyse myös esimerkeissä

53–56, koska finaalityyppi kuvaa niissä sitä, mitä tapahtuu tai voi tapahtua seuraavaksi, hallitsevan rakenteen verbin ilmaiseman toiminnan jälkeen.

Käännösuomea tutkittaessa on kuitenkin jälleen muistettava, että kääntäjien ratkaisuja ohjaa lähdeteksti. Mielenkiintoista onkin, että molemmat suomentajat ovat käyttäneet samoissa tekstinkohdissa tällaista tulevaisuuteen viittaavaa finaalityyppiä. Lähdetekstin tarkastelu paljastaa, että näiden rakenteiden taustalla on ruotsin *gå någon till mötes* -rakenne (’noudattaa jonkun tahtoa’, ’kohdata joku tai jotakin’),⁶ joka esiintyy lähdetekstissä ainoastaan näissä kahdessa kohdassa ja jonka molemmat kääntäjät ovat päätyneet kääntämään samanlaisella rakenteella.

Näiden neljän ajan adverbialina käytetyn finaalityyppien (virkkeet 53–56) lisäksi aineistossa esiintyy ainoastaan yksi ei-prototyypillisesti käytetty finaalityyppi, joka on Tiusasen suomennoksessa:

(57) *Ja minä vaivuin polvilleni rukoillakseni heidän puolestaan! (1990)*

Virkkeen 57 tulkinta olisi, että polvilleen vaipuminen edistää rukoilemista, vaikka tarkemmin ajatellen siitä ei välttämättä ole kyse. Voitaisiin tulkita nimittäin myös niin, että virkkeessä on kyse polvilleen vaipumisesta ja sen jälkeen rukoilemisesta. Tosin on myös mahdollista, että polvilleen vaipuminen on nimenomaan rukoilemisen edellytys, jos tapana on aina rukoilla juuri polvillaan.

Muut aineistossa esiintyvät finaalityypit kuvastavat intentionaalisuutta, ja niitä on siis käytetty prototyypillisellä tavalla:

(58) *Mutta pianpa näyttäytyi, että alaluokkakin alkoi käyttää lauluja pauhatakseen yläluokkaa vastaan. (1912)*

(59) *Antaakseen hankkeelle enemmän loistoa hän pani toimeen suuren kruunauksen. (1912)*

(60) *Sekä lääkäri että Lasse miettivät päänsä puhki löytääkseen jostain apua asiaan, mutta turhaan. (1990)*

(61) *Saadakseen jotain hupia he ottivat itselleen harvat jäljelle jääneet riistamaat ja seuraavaksi aseiden pito kiellettiin talonpojilta. (1990)*

⁶ Esimerkkilauseiden 53 ja 54 loppuosaa vastaa Strindbergin alkuteoksessa lause ”...som de nu måste lämna för att gå okända öden till mötes.” ja esimerkkilauseiden 55 ja 56 loppuosaa ”...som nu lämnade sig för vind och våg att gå döden eller kanske något ändå värre till mötes.” (Strindberg 1884: 360–361).

Edellä käsitellyt referatiivirakenne, finaaliirakenne ja temporaaliirakenne kuuluvat niin sanottuihin perinteisiin lauseenvastikkeisiin, mutta niiden lisäksi aineistossa esiintyy muita lausemaisia rakenteita, jotka ilmaisevat tapaa tai samanaikaisuutta ja joita siirrytään tarkastelemaan seuraavaksi.

4.2.4. E-infinitiivin instruktiivi

E-infinitiivin instruktiivi eli *en*-rakenne ilmaisee tapaa ja tilanteiden samanaikaisuutta. Usein on myös niin, että on samantekevää, kumpi kahdesta samanaikaisesta tapahtumasta esitetään *en*-rakenteella ja kumpi hallitsevana rakenteena. (ISK § 516.) Tästä käy esimerkiksi aineistoni suomennosten seuraava kohta, jossa suomentajat ovat päätyneet erilaisiin ratkaisuihin:

(62) ...*niin hän ilosta itki ja lankesi polvilleen kiittäen Jumalaa kaikesta hyvästä.* (1912)

(63) ...*hän itki ilosta ja kiitti polvilleen langeten Jumalaa kaikesta hyvästä.* (1990)

Virkkeissä 62 ja 63 kahdesta samanaikaisesta tapahtumasta toinen on ilmaistu *en*-rakenteella ja toinen finiittiverbillä. Suomentajat ovat myös päätyneet eri ratkaisuun samassa tekstinkohdassa. Luonnollisesti myös *en*-rakenteella ilmaistu toiminta voitaisiin ilmaista finiittiverbillä, ja ratkaisulla olisi merkitystä virkkeen lausemäärään. Tästä syystä on perusteltua ottaa *en*-rakenteet mukaan tarkasteluun.

Taulukosta 9 (s. 36) nähdään, että *en*-rakenne on molemmissa suomennoksissa tarkastelluista lausemaisista rakenteista kolmanneksi yleisin, ja sitä esiintyy molemmissa suomennoksissa lähes saman verran: Ahmalla 30, Tiusasella 29 kappaletta.

E-infinitiivin instruktiivimuotoja esiintyy jonkin verran myös adverbeiksi, adpositioiksi tai partikkeleiksi kiteytyneissä sanoissa. Tällaisia ovat esimerkiksi *katsoen*, *nähdén* ja *johtuen*. (ISK § 390.) Tällaisia E-infinitiivin instruktiiveja en ole laskenut lausemaisiksi rakenteiksi, koska niiden ei voida enää katsoa korvaavan lausetta. Samoin aineistossa muutaman kerran esiintyvä ilmaus *toisin sanoen*, jossa esiintyy E-infinitiivin instruktiivi, on jätetty laskematta varsinaiseksi *en*-rakenteeksi, koska sen voidaan katsoa korvaavan partikkelia *siis* tai *eli*, ei siis kokonaista lausetta.

Vaikka usein onkin samantekevää, kumpi kahdesta toiminnasta ilmaistaan finiittiverbillä ja kumpi E-infinitiivin instruktiivilla, voidaan kuitenkin tulkita myös niin, että E-infinitiivin instruktiivilla ilmaistu toiminta on taka-alaista suhteessa hallitsevan lauseen ilmaisemaan toimintaan. *En*-rakenne siis esittää toiminnan oheistoimintana (ISK § 515–516.)

(64) *Kapteeni kuunteli selitystä sävyisästi virnistellen. (1912)*

(65) – *Kyllä, vastasi kokous nauraen... (1990)*

Tällaisesta taka-alaisesta toiminnasta voidaan katsoa olevan kyse edellisissä esimerkeissä. E-infinitiivin instruktiivilla ilmaistu virnisteleminen ja nauraminen taustoittavat virkkeissä 64 ja 65 varsinaista tekemistä, eli kuuntelemista ja vastaamista. Jos olisi samantekevää, kumpi toiminnoista ilmaistaan *en*-rakenteella, pitäisi olla mahdollista sanoa myös *Kapteeni virnisteli sävyisästi kuunnellen selitystä*. Toki näin voidaan sanoa, mutta virkkeen välittämä informaatio ei ole silloin sama kuin virkkeen 64 välittämä informaatio, vaan virnisteleminen on silloin pääosassa ja kuunteleminen on toisarvoista, taustalla tapahtuvaa toimintaa.

Monesti *en*-rakennetta käytetään myös rinnasteisesti, vaikka se rakenteellisesti onkin hallitsevalle lauseelle alisteinen (ISK § 516). Tällöin *en*-rakenteella ilmaistu toiminta ei niinkään ilmaise tapaa tai samanaikaisuutta vaan hallitsevaa rakennetta seuraavaa toimintaa, ja se olisi siis mahdollista – ja usein myös luontevampaa – ilmaista *ja*-konjuktiolla alkavalla rinnasteisella lauseella. Tällaisesta *en*-rakenteen käytöstä on kyse seuraavissa esimerkeissä:

(66) *Vanhemmat pieksivät heitä, mutta pojat tuikkasivat tupia ja heinäaumoja tuleen paeten metsiin. (1990)*

(67) *...yleisö tarttui näyttelijättären vaunujen aisoihin vetäen hänet teatterista. (1990)*

Virkkeessä 66 metsiin pakeneminen on mitä ilmeisimmin seuraus tulipalojen sytyttämisestä, eikä se voi loogisesti tapahtua samanaikaisesti sytyttämisen kanssa. Pakenemisessa ei myöskään ole kyse tuleen tuikkaamisen tavasta. Virkkeessä 67 taas on loogista olettaa, että vaunujen aisoihin tartutaan, ennen kuin vaunuja aletaan vetää. Näissä esimerkeissä siis voitaisiin käyttää rinnasteista *ja*-lausetta ilmaisemaan *en*-rakenteella ilmaistua toimintaa.

E-infinitiivin instruktiivia käytetään myös rakenteissa, jotka muistuttavat temporaalirakennetta ja ovat pitkälle kiteytyneitä: *illan tullen, tarpeen tullen*. Tällaisia esiintyy aineistossa muutamia (esimerkit 68–69), ja ne on laskettu mukaan E-infinitiivin instruktiivin esiintymismääriin.

(68) ...*niin että heidän siis kevään tullen oli pakko kuumuuden vuoksi kulkea aivan alasti, joko sitten tahtoivat tai eivät.* (1912)

(69) *Päätettyään lujasti käyttää uutta painovapautta heti tilaisuuden tullen Tyytymättömät hajaantuivat.* (1990)

Osmo Ikola (1978: 44–47) nimittää E-infinitiivin instruktiivin sisältäviä rakenteita modaalisiksi lauseenvastikkeiksi. Myös Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 341) tutkimuksessa E-infinitiivin instruktiivimuodot on jaoteltu leksikaalistuneisiin muotoihin, jotka käyttäytyvät adpositioiden tai adverbien tavoin, ja varsinaisiin modaalisten lauseenvastikkeiden predikaattiosana toimiviin muotoihin. Olennaista vertailun kannalta on siis verrata tämän tutkimuksen E-infinitiivin instruktiivimuotojen määrää Ikolan ym. (1989: 341) tutkimuksen (modaalisten lauseenvastikkeiden) predikaattiosissa esiintyvien E-infinitiivin instruktiivien määrään yleiskielessä. Kun *en*-rakenteen esiintymismäärät jälleen suhteutetaan lauseiden määrään, ilmenee, että Ahman suomennoksessa *en*-rakenne esiintyy keskimäärin 1,1 kertaa sadan lauseen otoksessa. Vastaavalla tavalla laskettu luku on Tiusasen suomennoksessa 1,2 ja Ikolan ym. yleiskielisessä aineistossa 1,2. Voidaan siis todeta, että *en*-rakenteen (lauseenvastikemaisen) käytön määrissä ei esiinny juurikaan eroa näiden kolmen aineiston välillä.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen mittari on lauseiden määrä, ja seuraavista esimerkeistä nähdäänkin, miten eri tavoin eri suomentajat ovat käyttäneet *en*-rakennetta ja miten se vaikuttaa virkkeiden lausemäärään:

(70) ...*ja sidottuna hän istui puron reunalla syöden appelsiinia...*(1912)

(71) ...*ja köytettyinä hän makaili puron rannalla ja söi appelsiineja...* (1990)

(72) *Aika laahusti eteenpäin, ja Lassi istui kaikessa rauhassa ja otti vastaan veroa.* (1912)

(73) *Aika kulki hidasta kulkuaan ja Lasse eleli kaikessa rauhassa ottaen vastaan verojaan.* (1990)

Esimerkeistä 70–73 nähdään, miten *en*-rakenne korvaa toisen suomentajan käyttämän finiittiverbillisen lauseen, jolloin lausemääräkin on eri.

4.2.5. MA-infinitiivin adessiivi

MA-infinitiivin adessiivi eli *mAllA*-rakenne (*tekemällä*) ilmaisee tyypillisesti päämäärään pääsemisen keinoa. *mAllA*-rakenteella kuvataan tapaa, jolla saadaan aikaan toinen tapahtuma. Rakennetta käytetään usein samoissa yhteyksissä kuin edellisessä luvussa käsiteltyä E-infinitiivin instruktiivia eli *en*-rakennetta, mutta se on kuitenkin merkitykseltään rajatumpi. (ISK § 515, 517.)

Taulukosta 9 (s. 36) nähdään, että MA-infinitiivin adessiivia esiintyy jonkin verran enemmän Tiiasen suomennoksessa kuin Ahman suomennoksessa, tosin esiintymismäärät ovat kaiken kaikkiaan melko pieniä: Ahman suomennoksessa 16 ja Tiiasen suomennoksessa 24. Ikolan ym. (1989: 426) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa MA-infinitiivin adessiivia esiintyy keskimäärin 0,6 kappaletta sadan lauseen otoksessa. Ahman suomennoksessa niitä on keskimäärin 0,8 sataa lausetta kohden ja Tiiasen suomennoksessa peräti 1,2. Tässä kohtaa edes dialogiosuuksien huomiotta jättäminen ei vaikuta tuloksiin, koska kummankaan suomennoksen dialogeissa ei esiinny ainuttakaan *mAllA*-rakennetta. Näyttää siis siltä, että tämän tutkimuksen käännoosuomiaineistossa *mAllA*-rakenne on jonkin verran yleisempi kuin Ikolan ym. tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa – erityisesti näin on Tiiasen suomennoksen kohdalla.

Perustapauksessa *mAllA*-rakenteen ilmaiseman teon tekijä tavoittelee hallitsevan rakenteen ilmaisemaa (ISK § 517):

- (74) *Kun he olivat hankkineet itsellensä aamiaisen ravistelemalla muuatta taatelipalmua... (1912)*
- (75) *Lauluja laulamalla ja pitämällä epäjumalan kuvia edessäni he valmistivat minua kuolemaan. (1912)*
- (76) *Yöksi kaikki järjestivät itselleen makuusijan latomalla lehtiä puunoksien päälle. (1990)*
- (77) *Iäkäs seppä näki usein unta ankkuripajasta ja tunsi vanginvartijan herättelevän potkimalla kylkeen. (1990)*

Esimerkeissä 74–77 on kaikissa kyse siitä, että hallitsevan rakenteen ilmaisemaa toimintaa edistetään *mAllA*-rakenteen ilmaisemalla toiminnalla. Lähes kaikkia aineistossa esiintyviä

mAlla-rakenteita on käytetty tällä prototyypillisellä tavalla, mutta esimerkiksi seuraavassa virkkeessä on kyse intensiteetistä:

(78) *Aluksi se auttoikin, mutta sitten palkkaa haluavia laulajia alkoi tulla vilisemällä ja verot lisääntyivät. (1990)*

Kuten jo mainittu *mAlla*-rakenne ja *en*-rakenne ovat monesti rinnasteiset, tosin *mAlla*-rakenteen merkitys on rajatumpi. Aineistosta nähdäänkin, että väliin eri suomentajat ovat päätyneet käyttämään juuri näitä kahta rakennetta samoissa tekstinkohdissa:

(79) *Pastori Axonius oli saanut luonnonjumalilta syvemmät tiedot luonnon salaisuuksista kuin kukaan muu, ja Lassi oli käyttämällä hyväkseen pastorin tietoja yhdessä hänen kanssaan keksinyt tulenteon taidon. (1912)*

(80) *Luonnon jumaluuksien avulla pastori Axonius oli saanut kaikkia muita syvemmän käsityksen luonnon salaisuuksista ja Lasse oli yhdessä hänen kanssaan ja hänen tietojaan hyväksi käyttäen keksinyt keinon tulen saamiseksi. (1990)*

Virkkeessä 79 Ahma on käyttänyt *mAlla*-rakennetta ja samassa kohdassa Tiusanen on ilmaissut asian *en*-rakenteella (virke 80). Vaikuttaa myös siltä, että näiden virkkeiden välittämä informaatio on sama, eli *mAlla*-rakenne ja *en*-rakenne ovat tässä rinnasteiset.

Kuten edellä nähtiin, Tiusanen käyttää *mAlla*-rakennetta jonkin verran Ahmaa enemmän. Kun tarkastellaan, millaisia ratkaisuja Ahman suomennoksessa sitten on käytetty niissä kohdissa, joissa Tiusasella on *mAlla*-rakenne, selviää, että hyvin usein Ahman suomennoksessa on niissä kohdissa substantiivi (yleensä adessiivimuotoinen) tai finiittiverbillinen lause.

(81) *Koska oli jo saatu piiskalla ajetuksi kasvavan polven mieliin, että kuninkaat olivat Jumalasta... (1912)*

(82) *Koska nouseva polvi oli jo pieksemällä saatu oppimaan, että kuninkaat ovat Jumalasta... (1990)*

(83) *He oivalsivat siis heti, että täällä oli elettävä metsästyksellä ja kalastuksella... (1912)*

(84) *Niinpä he näkivät heti, että täällä oli pakko elää metsästäimällä ja kalastamalla... (1990)*

(85) *Yöksi majoittui jokainen muutamien lehtien alle jotka ripustettiin puiden oksiin. (1912)*

(86) *Yöksi kaikki järjestivät itselleen makuusijan latomalla lehtiä puunoksien päälle. (1990)*

Esimerkeissä 81 ja 83 Ahma on käyttänyt substantiivien *piiska*, *metsästys* ja *kalastus* adessiivimuotoja, siinä missä Tiusanen on käyttänyt verbeistä *piestä*, *metsästää* ja *kalastaa* muodostettuja MA-infinitiivin adessiiveja. Esimerkeistä nähdään myös, että näiden virkkeiden informaatioisällöt eivät juuri poikkea toisistaan. Tällainen substantiivin adessiivimuodon käyttö näyttää olevan yleinen tapa Ahmalla, siinä missä Tiusanen käyttää MA-infinitiivin adessiivia. Esimerkeistä 85 ja 86 taas nähdään, miten Ahma on käyttänyt finiittiverbillisiä lauseita ja Tiusanen *mAllA*-rakennetta. Sen vuoksi Tiusasen virkkeessä on vain yksi lause ja Ahman virkkeessä kaksi lausetta.

4.2.6. MA-infinitiivin abessiivi

Viimeinen tarkasteltavista lausemaisista rakenteista on MA-infinitiivin abessiivi eli *mAttA*-rakenne. Se on edellisissä luvuissa käsiteltyjen *mAllA*-rakenteen sekä *en*-rakenteen kielteinen vastine, ja se ilmaisee, että hallitsevan lauseen kuvaama toiminta voi toteutua ilman *mAttA*-rakenteen ilmaisemaa toimintaa (ISK § 515).

Taulukosta 9 (s. 36) ilmenee, että *mAttA*-rakenne on tarkasteltavista lausemaisista rakenteista vähiten käytetty, tosin sen esiintymismäärät ovat hyvin lähellä *mAllA*-rakenteen esiintymismääriä. Ahman suomennoksessa *mAttA*-rakennetta esiintyy 14 ja Tiusasen suomennoksessa 18 kappaletta. Osa MA-infinitiivin abessiiveista on leksikaalistuneita, verbimäisyytensä menettäneitä, kuten *lakkaamatta*, *huomaamatta* ja *väistämättä*. Tällaisia ei ole laskettu *mAttA*-rakenteiksi tässä tutkimuksessa. Myös Ikolan–Palomäen–Koiton (1989: 346–347) tutkimuksessa on tehty ero leksikaalistuneiden MA-infinitiivin abessiivien ja niin sanotun modaalirakenteen predikaattiosana toimivien MA-infinitiivin abessiivien välillä, koska edellisiä esiintyy yleiskielessä melko runsaasti. Ikolan ym. (mp) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa modaalirakenteen predikaattiosana toimivaa *mAttA*-rakennetta esiintyy keskimäärin 0,4 kappaletta sadan lauseen otoksessa. Ahman suomennoksessa *mAttA*-rakenne esiintyy keskimäärin 0,6 ja Tiusasen suomennoksessa 0,9 kertaa sadan lauseen otoksessa. *mAttA*-rakenne siis näyttää olevan yleisempi tämän tutkimuksen aineistossa, mutta on jälleen muistettava, että lukujen pienuuden vuoksi kovin varmoja johtopäätöksiä ei voida tehdä.

Kaiken kaikkiaan aineiston *mAttA*-rakenteiden kohdalla näyttää siltä, että molemmat suomentajat ovat käyttäneet rakennetta erittäin usein samoissa tekstinkohdissa, joista esimerkkejä seuraavassa:

- (87) ...*ja leipähuolten painamatta he astuivat katettuun pöytään, yksinkertaiselle mutta riittävälle aterialle.* (1912)
- (88) *Toimeentulohuolia tuntematta he kävivät katettuun pöytään, jonka antimet olivat tosin niukat, mutta riittävät.* (1990)
- (89) ...*ja kun lisäksi kaikki halusivat päästä vankilaan saadakseen ruuan ja asunnon tarvitsematta tehdä työtä, niin katsottiin parhaaksi tappaa lainrikkajat.* (1912)
- (90) ...*ja kun sitä paitsi kaikki halusivat vankilaan saadakseen ruokaa ja asunnon tekemättä työtä, katsottiin lainrikkajien tappaminen yksinkertaisimmaksi.* (1990)

Seuraavassa kohdassa suomentajat ovat päätyneet erilaisiin ratkaisuihin, ja sillä on vaikutusta lauseiden määrään:

- (91) *Enimmät olivat päässeet veneisiin, mutta ehdimättä ottaa mukaansa nimeksikään ruokavaroja, vaatteita tai työkaluja.* (1912)
- (92) *Useimmat ehtivät laivasta veneisiin, mutta he eivät saaneet mukaan muonaa, vaatteita eikä työkaluja.* (1990)

Ahman virkkeessä 91 on vain yksi lause, koska *mAttA*-rakenteen sisältämässä virkkeen osassa ei ole lainkaan finiittiverbiä. Sen sijaan Tiusasen virkkeessä 92 on kaksi päälausetta.

Aina ei ole helppo ratkaista, onko kyse leksikaalistuneesta MA-infinitiivin abessiivista:

- (93) *Mutta Tyytymättömien seura kirjoitti Lassesta oman historiansa nimittäen häntä kaihtelematta ”Tyhmäksi Hullingiksi”.* (1990)
- (94) *Hänen valtaistuimelle noussut poikansa otti epäröimättä nimen Anders VII.* (1990)

Leksikaalistumisen asteesta päättäminen on aina tulkinnanvaraista. Esimerkeissä 93 ja 94 esiintyvät *mAttA*-rakenteet on tässä tutkimuksessa laskettu mukaan tarkasteltaviin *mAttA*-rakenteisiin, vaikka joku varmasti voisi pitää niitä adverbeiksi leksikaalistuneina, verbimäisyytensä kadottaneina. Tulkinta on tässä riippuvainen siitä, miten konkreettiseksi toiminnaksi kaihteleminen ja epäröiminen katsotaan.

5. DIALOGIT

5.1. Yleistä referoinnista

Kun kirjoitetussa tekstissä halutaan esittää muiden ihmisten puhetta, niin että se on erotettavissa kirjoittajan tai kertojan omasta tekstistä, käytetään referointia. Referointitapoja on erilaisia, ja se, missä määrin referaatti sulautuu osaksi kertojan tekstiä, vaihtelee. Prototyypissä referaatissa on kaksi osaa: johtoilmaus ja referaatti. Johtoilmaus ja referaatti sisältyvät samaan yhdyslauseeseen. Johtoilmaus on ikään kuin referaatin lukuohje, jolla voidaan ilmaista se, kenen puhetta referoidaan. Joskus mainitaan myös vastaanottaja ja jotakin referoimisen tavasta. Referaatti taas on seloste jostakin kielellisestä tapahtumasta. (ISK § 1457–1459.)

Johtoilmauksia sisältävät referaatit on perinteisesti jaoteltu suoraksi ja epäsuoraksi esitykseksi. Suorassa esityksessä esitetään sanatarkka sitaatti sanotusta, kun taas epäsuorassa esityksessä kertoja ilmoittaa tulkintansa sanotusta, jolloin referaattia on muokattu ja integroitu syntaktisesti johtoilmaukseen. (ISK § 1459.) Erityisesti kirjallisuudessa, kuten tämänkin tutkimuksen aineistossa, esiintyvä suoran ja epäsuoran esityksen välimuoto on niin sanottu vapaa epäsuora esitys (ISK § 1466). Vapaassa epäsuorassa esityksessä on piirteitä sekä suorasta että epäsuorasta esityksestä, kuten ilmenee seuraavasta esimerkistäkin:

(95) *Siihen minä vastasin: en, koska ensiksikään en tuntenut ketään juutalaista ja toiseksi en tahtonut rakastaa ketään muuta kuin jumalaa. (1912)*

Tämän tutkimuksen aineistossa on nähtävissä myös, että vapaa epäsuora esitys tunkeutuu ikään kuin vahingossa suoran esityksen väliin. Monesti näin käy pitkässä monologissa, jolloin alku esitetään suorana esityksenä ja myöhemmin esitysmuoto vaihtuu vapaaksi epäsuoraksi esitykseksi.

5.2. Suora esitys

Suorassa esityksessä referaatti seuraa tai edeltää johtolauseita ilman kieliopillista merkkiä, jolla referaatti ja johtolause kytkettäisiin toisiinsa syntaktisesti. Tavallisesti referaatti ja johtolause erotetaan toisistaan kirjoituksessa välimerkillä: kaksoispisteellä, lainausmerkeillä tai repliikkiviivalla. (ISK § 1460.) Tämän tutkimuksen aineistossa repliikkiä osoitetaan pitkällä viivalla, eli niin sanotulla repliikkiviivalla tai ajatusviivalla. Lisäksi jokainen ajatusviivalla alkava repliikki on sijoitettu omalle rivilleen. Jos johtolause on repliikin edellä, sen jäljessä on yleensä kaksoispiste. Välijohtolauseen ja jälkijohtolauseen tapauksessa erottimena toimii pilkku.

Suoran esityksen lomassa esiintyvät johtolauseet voidaan jaotella niiden paikan mukaan. Johtolause voi esiintyä referaatin edellä, niin sanottuna alkuasemaisena johtolauseena, sen keskellä välijohtolauseena tai referaatin jäljessä jälkijohtolauseena. Jälkijohtolause on mahdollinen vain suorassa esityksessä. Johtolauseen verbi on tyypillisesti kommunikaatioverbi, kuten *kertoa*, *sanoa*, *myöntää*. (ISK § 1476, 1481, 1483.)

Tässä luvussa käsiteltävä suoraa esitystä ja johtolauseita sisältävä aineisto on suuruudeltaan yhteensä 2 863 sanaa, joista Ahman suomennoksessa on 1 432 sanaa ja Tiusasen suomennoksessa 1 431 sanaa. Nämä dialogiosuudet eivät ole mukana kolmannen luvun tarkastelussa, kuten on jo aiemmin mainittu.

Olen rajannut tässä luvussa tarkasteltavan vuoropuhelua sisältävän aineiston siten, että tarkasteltavat tekstinkohdat sisältävät suoraa esitystä ja sitä kehystäviä johtoilmauksia, eli johtolauseita. Muu referointi on jätetty tämän luvun tarkastelun ulkopuolelle siitä syystä, että se sulautuu luontevasti osaksi kertovaa tekstiä, ja sitä käsitellään siten kolmannessa luvussa.

Keskeinen tarkastelun kohde ovat johtolauseet. Tarkastelen niiden verbejä ja sanajärjestystä. Lisäksi tarkastelen joitakin repliikkien tyylipiirteitä ja pyrin selvittämään, mikä repliikeistä tekee puhekielisiä, toisin sanoen luo illusion puheesta. Kaunokirjallisessa tekstissä suorien lainausten tehtävänä kun voidaan katsoa olevan aidon puheen illusion luominen ja siten jonkinlainen henkilöiden inhimillistäminen. Samat asiat voisi kuitenkin kertoa myös muita referointitapoja käyttämällä, joten voidaan päätellä, että suoran esityksen käyttäminen on tietoinen tyyllinen valinta.

Ahma ja Tiusanen ovat käyttäneet suoraa esitystä ja johtolauseita samoissa kohdissa kuin Strindberg alkuperäisessä novellissaan. Siten tarkastelussa ovat tarkalleen samat kohdat molemmista novelleista, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, jossa Tiusanen on

käyttänyt alisteista kysymyslausetta ja Ahma suoraa esitystä johtolauseineen. Sen vuoksi dialogiaineistot ovat molemmissa novelleissa hyvin samansuuruiset.

5.2.1. Johtolauseiden verbit

Henna Makkonen-Craig (1999: 135–136) on tutkinut johtolauseiden kommunikaatioverbejä uutisteksteissä ja huomannut, että mitä laajalevikkisempi lehti on kyseessä, sitä varmemmin johtolauseen verbi on kalpea ja neutraali. Yleisemminkin johtolauseen verbivalinta näyttäisi olevan kytköksissä tekstin genreen, aiheeseen, tyyliin ja myös niin sanottuun vakavasti otettavuuteen. (mp.)

Juvosen (2000: 55–56) tutkimuksen tulokset ovat samankaltaisia kuin Makkonen-Craigin: aikuisille suunnatun Anna-aikakauslehden johtolauseiden verbivalikoima on pienempi kuin nuorille suunnatun Sinä&Minä-lehden. Lisäksi nuortenlehdessä käytetään kaiken kaikkiaan räväkempiä verbejä kuin aikuisille suunnatussa lehdessä. Anna-lehden johtolauseiden verbeistä yleisin on *sanoa*, ja se kattaa 25 prosenttia kaikista johtolauseiden verbeistä. (mp.)

Haakana (2005: 124) ja Routarinne (2005: 86) ovat tutkineet keskustelupuheen johtolauseita, ja myös heidän tutkimuksissaan yleisin johtolauseessa esiintyvä kommunikaatioverbi on *sanoa*. Myös Kuirin (1984: 167) Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteiden referointia käsittelevässä tutkimuksessa yleisimmäksi johtolauseen verbiksi on osoittautunut *sanoa*. *Sanoa*-verbin suurta frekvenssiä selittää se, että se on yksi, kenties tärkein, suomen kielen viestimistä ilmaisevista perusverbeistä, ja sen merkitys on laaja ja neutraali. (mp.)

Edellä esitetyn valossa on mielenkiintoista tarkastella, millaisia verbejä esiintyy kaunokirjallisen tekstin johtolauseissa. Oletusarvona voidaan pitää sitä, että kaunokirjallisen tekstin johtolauseiden verbivalikoima on laajempi ja kenties luovempi kuin aikakauslehdissä.

Tarkasteltavat johtolauseiden verbit on rajattu siten, että tarkasteluun on otettu ainoastaan välittömästi referaattiin viittaava verbi, jos johtoilmaus sisältää useamman verbin. Yleensä useampiverbillisissä johtolauseissa vain yksi verbi kertoo referaatin sanojasta ja siitä miten sanotaan. Muilla verbeillä taas ilmaistaan jotakin muuta samanaikaisesti tapahtuvaa toimintaa, kuten esimerkiksi Tiusasen (1990) suomennoksessa esiintyvässä virkkeessä *Hän avasi lakikirjan ja luki*, jossa *lukea* on varsinainen referaattiin

viittaava verbi ja lakikirjan avaaminen taas taustoittaa lukemistapahtumaa. Tällaisessa tapauksessa siis ainoastaan *lukea*-verbi on laskettu johtolauseen tarkasteltavaksi verbiksi.

Johtolauseita on Ahman suomennoksessa yhteensä 77 ja Tiusasen suomennoksessa 75. Seuraavassa taulukossa on esitetty aineiston johtolauseissa esiintyvät yleisimmät verbit. Taulukossa ovat ne verbit, jotka esiintyvät aineistossa vähintään kolme kertaa.

Ahman suomennos (1912)			Tiusasen suomennos (1990)		
	n	%		n	%
<i>sanoa</i>	22	28,6	<i>sanoa</i>	23	30,7
<i>vastata</i>	19	24,7	<i>vastata</i>	16	21,3
<i>jatkaa</i>	5	6,5	<i>huutaa</i>	6	8,0
<i>huutaa</i>	4	5,2	<i>jatkaa</i>	5	6,7
<i>huudahtaa</i>	3	3,9	<i>ajatella</i>	3	4,0
<i>lukea</i>	3	3,9	<i>kysyä</i>	3	4,0
			<i>lukea</i>	3	4,0

Taulukko 12: Johtolauseiden verbit

Sanoa-verbi on myös tässä aineistossa johtolauseen yleisin verbi, ja muutenkin voidaan todeta, että yleisimmät johtolauseiden verbit ovat hyvin neutraaleja kommunikaatioverbejä. Ainoastaan *jatkaa*- ja *ajatella*-verbit eivät ole kommunikaatioverbejä, mutta jatkamisellakin viitataan tekstiyhteydessä kommunikaatioon, eli puheen jatkamiseen. Ainoina poikkeuksina neutraaliudesta ja kalpeudesta ovat Ahmalla neljä ja Tiusasella kuusi kertaa esiintyvä *huutaa* ja Ahmalla kolme kertaa esiintyvä *huudahtaa*. *Huutaa*-verbi on jo melkoisen affektiivinen, *huudahtaa* sen sijaan on melko neutraali mutta kuitenkin selvästi värikkäämpi kuin yleisimmin käytetyt *sanoa* ja *vastata*.

Muut Ahman suomennoksessa esiintyvät johtolauseiden verbit ovat (suluisissa esiintymismäärä) *ajatella* (2), *alkaa* (1), *houkutella* (1), *huomauttaa* (1), *ihmetellä* (1), *kiljahtaa* (1), *kirkua* (1), *keskeyttää* (2), *kuulla* (1), *kysyä* (2), *olla* (1), *ottaa* (*puheenvuoro*) (1), *puhjeta* (*puhumaan*) (1), *selittää* (1), *tuumia* (2), *vastustaa* (1).

Tiusasen suomennoksen muut kuin taulukossa 12 mainitut, eli vähemmän kuin kolme kertaa esiintyvät johtolauseiden verbit ovat *aloittaa* (1), *houkutella* (1), *huudahtaa* (1), *ihmetellä* (1), *inttää* (1), *keskeyttää* (2), *kiljaista* (2), *kuulla* (1), *kuulua* (1), *kysellä* (1), *käyttää* (*puheenvuoro*) (1), *muistuttaa* (1), *pyydellä* (1), *ryhtyä* (1), *väittää vastaan* (1).

Ahman ja Tiusasen johtolauseiden verbivalikoimat ovat melko samankaltaiset, mitä selittää varmasti yhteinen lähdeteksti ja se, että molemmat kääntäjät ovat pyrkineet olemaan melko uskollisia lähdetekstille.

Ahman ja Tiusasen johtolauseiden kaksi yleisintä verbiä *sanoa* ja *vastata* kattavat molemmissa aineistoissa yli puolet kaikista johtolauseiden verbeistä: Ahmalla 53,3 prosenttia, Tiusasella 52,0 prosenttia. Taulukossa 12 esiintyvät Ahman johtolauseiden verbit, eli kolme kertaa tai useammin käytetyt muodostavat 72,8 prosenttia kaikista johtolauseiden verbeistä. Tiusasella vastaava luku on 78,7 prosenttia. Ahmalla esiintyy kaiken kaikkiaan 22 eri verbiä, kuten myös Tiusasella. Suuria eroja verbien vaihteluissa Ahman ja Tiusasen suomennoksen välillä ei siten ole löydettävissä.

5.2.2. Johtolauseiden paikka

Johtolause voi sijaita referaatin edellä, jolloin on kyseessä niin sanottu alkuasemainen johtolause. Silloin sen jäljessä on yleensä kaksoispiste, tosin myös pelkkä piste on mahdollinen. Johtolause voi olla myös referaatin keskellä välijohtolauseena, jolloin erottimena toimivat pilkut. Jälkijohtolause taas sijaitsee referaatin jäljessä, ja sen perässä on vahva välimerkki, yleensä piste. (ISK § 1481.) Saman puhujan referointi voi luonnollisesti jatkua myös jälkijohtolauseesta seuraavassa virkkeessä, jolloin voitaisiin ajatella, että kyseessä on välijohtolause. Tässä tutkimuksessa välijohtolauseiksi on katsottu kuitenkin vain sellaiset johtolauseet, joiden jäljessä on pilkku, ja referaatti jatkuu siis samassa virkkeessä.

Routarinne (2005: 87–88) on havainnut, että puheessa johtoilmaus on tyypillisimmin referaatin edellä, mikä on ymmärrettävää sen vuoksi, että kuulijalle on olennaista, missä järjestyksessä hän kuulee asiat. Kirjoitetussa tekstissä taas on helpompi tarvittaessa palata takaisin ja tarkistaa asioita, ja toisaalta kirjoitetun tekstin dialogeissa myös välimerkit auttaa lukijaa huomaamaan, missä kohtaa puhuja vaihtuu tai milloin ylipäänsä on kyse referoinnista. Makkonen-Craigin (1999: 134) mukaan sanomalehtitekstissä johtolause onkin tyypillisimmin referaatin jäljessä.

Seuraavassa taulukossa on esitetty Ahman ja Tiusasen suomennosten alkuasemaisten johtolauseiden, välijohtolauseiden ja jälkijohtolauseiden määrät:

	Ahman suomennos (1912)		Tiusasen suomennos (1990)	
	n	%	n	%
Alkuasemaiset johtolauseet	12	15,6	11	14,7
Välijohtolauseet	24	31,2	16	21,3
Jälkijohtolauseet	41	53,2	48	64,0
Yhteensä	77	100,0	75	100,0

Taulukko 13: Johtolauseiden paikka

Taulukosta 13 nähdään, että alkuasemaisia johtolauseita esiintyy lähes saman verran molemmissa suomennoksissa ja alkuasemainen johtolause on kaiken kaikkiaan vähiten käytetty johtolause tyyppi. Eroa on sen sijaan havaittavissa väli- ja jälkijohtolauseiden käyttömäärissä Ahman ja Tiusasen välillä: Ahma suosii enemmän välijohtolauseita kuin Tiusanen. Jälkijohtolause on odotetusti yleisin molemmissa suomennoksissa, mutta Ahmalla niitä on vain noin puolet kaikista johtolauseista, kun taas Tiusasella niitä on 64 prosenttia kaikista johtolauseista.

Johtolauseiden paikassa on siten havaittavissa selvä ero vanhan ja uuden suomennoksen välillä. Sen lisäksi, että Ahma käyttää enemmän välijohtolauseita kuin Tiusanen (katso esimerkit 96–99), myös välijohtolauseen paikka referaatin keskellä vaihtelee (katso esimerkit 100–103), kuten nähdään seuraavista esimerkeistä (johtolauseet on alleviivattu):

- (96) – *Mutta, vastusti Petter Snagg, armonvälikkappaleet, pyhäpäivät, nuo autuaan levon ihanat hetket!* (1912)
- (97) – *Mutta entä armonvälineet, pyhäpäivät, autuaan rauhan kauniit hetket! intti Peter Snagg.* (1990)
- (98) – *Mitä, huudahti hän, tahdotko mennä helvettiin?* (1912)
- (99) – *Mitä, tahdotko sinä päästä helvettiin? hän huusi.* (1990)
- (100) – *Mutta Petter Snagg, jatkoi Lassi, – hän tahtoo mieluummin saada puutteellisen yhteiskunnan, jolla on lait, kuin täydellisen ilman lakeja.* (1912)
- (101) – *Mutta Peter Snagg haluaa mieluummin puutteellisen yhteiskunnan lakeineen, Lasse jatkoi, kuin täydellisen ilman lakeja.* (1990)
- (102) – *Niin ollen, jatkoi Lassi, koska tiedon puuta ei ole, ei myöskään ole syntiä, ja koska ei ole syntiä, ei tarvita sovitusta, ja siihen raukeaa koko oppi.* (1912)
- (103) – *Koska siis tiedon puuta ei ole, Lasse jatkoi, ei ole syntiäkään. Koska ei ole syntiä, ei tarvita sovitusta ja siten koko oppi menettää merkityksensä.* (1990)

Esimerkeissä 96–99 Ahma on käyttänyt välijohtolauseita ja Tiusanen jälkijohtolauseita samoissa tekstinkohdissa. Esimerkeissä 100–103 molemmilla suomentajilla on välijohtolause, mutta ne ovat eri paikassa referaattia. Yleisesti ottaen suuntaus näyttää olevan, että Ahman johtolause on virkkeessä aikaisemmin kuin Tiusasen johtolause. Se tekee Ahman johtolauseiden käytöstä kenties hieman töksähtävämpää, ja taustalta voi huomata pyrkimyksen kertoa jo aikaisessa vaiheessa lukijalle, kuka puhuu. Voidaan ajatella, että Ahman tarkoitus on ollut nimenomaan ottaa lukija huomioon, mutta tyylillisesti ja nykypäivän näkökulmasta on selvää, että Tiusasen johtolauseiden käyttö on sujuvampaa. Tässä voidaan epäilemättä nähdä ajan vaikutusta. Kun tarkastellaan vastaavia kohtia Strindbergin lähdeteoksesta, selviää, että lähdeteoksen johtolauseet ovat täsmälleen samoissa kohdissa kuin Ahman johtolauseet esimerkeissä 96, 98, 100, ja 102. Ahman käännösstrategia näissä kohdissa on siis ollut noudattaa lähdetekstiä sanajärjestyksestä myöten.

5.2.3. Johtolauseiden sanajärjestys

Väli- ja jälkijohtolauseista voidaan tarkastella myös subjektin ja finiittiverbin keskinäistä järjestystä. Vanhastaan johtolauseille on ollut tyypillistä, että finiittiverbi on edeltänyt subjektia, jolloin on kyse käänteisestä sanajärjestyksestä, eli inversiosta. Nykyään sen sijaan kaunokirjallisuuden alalla on tyypillistä, että kustannustoimittajat kehottavat hyvinkin jyrkkäsanaisesti kirjailijoita ja kääntäjiä olemaan käyttämättä inversiota väli- tai jälkijohtolauseissa.⁷

Käänteinen sanajärjestys on vanhastaan ollut yleisempi myös muualla kuin johtolauseissa, mutta sen käyttö on vähentynyt 1900-luvun mittaan. Malli siihen on saatu germaanisista kielistä. (ISK § 1376.) On selvää, että Strindbergin lähdeteoksessa väli- ja jälkijohtolauseissa on aina käänteinen sanajärjestys, koska se on kieliopillisesti ainoa mahdollisuus ruotsin kielessä. Selvää on myös, että Ahma käyttää käännettyä sanajärjestyksestä väli- ja jälkijohtolauseissa sekä ruotsin kielen vaikutuksesta että ajan suomen kielen konventioiden mukaisesti, sillä 1900-luvun alussa käännetty sanajärjestys jälki- ja välijohtolauseissa oli lähes sääntö. Toisaalta esimerkiksi E. A. Saarimaa on kehottanut 1930-luvulla ilmestyneessä kielenoppaassaan *Hyvää ja huonoa suomea* välttämään ruotsin kielen mallin mukaista inversiota myös jälkijohtolauseissa. Sääntönä oli

⁷ Tieto saatu Taija Tuomiselta luovan kirjoittamisen kurssin luennolla syksyllä 2007 Tampereen yliopistossa.

Saarimaan mukaan pidettävä sitä, että jos jälkijohtolauseessa ilmaistava puhuja on lukijalle ennestään tuttu, sanajärjestys voi hyvin olla suora. Jos taas puhujasta ei ole ennen ollut puhetta, jälkijohtolauseen sanajärjestyksen pitäisi olla Saarimaan mukaan käänteinen. (Saarimaa 1931: 91.)

Sen sijaan Lauri Kettunen otti parisenkymmentä vuotta myöhemmin hyvin jyrkkäsanaisesti kantaa edellä mainittuun Saarimaan kielenoppaaseen ja totesi myös muun muassa sanajärjestyksestä, että jos jälkijohtolauseessa on suora sanajärjestys, on vaarana, että lukija luulee jälkijohtolauseetta uudeksi virkkeeksi. Kettusen kanta on selvästi inversiota suosiva, ja hän tyrmää ajatuksen siitä, että jos puhujasta on ennen ollut puhetta, sanajärjestyksen tulisi olla suora. Toki Kettunen myöntää, että tyylikeinona myös suora sanajärjestys on välistä paikallaan. Kaiken kaikkiaan hän sanookin puolustavansa suhteellisen vapaata sanajärjestyksiä, joka on suomen kielelle tyyppillinen mutta joka saattaa liiallisten sääntöjen seurauksena kadota. (Kettunen 1949: 171–176.)

Ison suomen kieliopin mukaan jälkijohtolauseissa esiintyy inversiota jonkin verran, ja myös siellä mainitaan, että yleissuuntauksena on, että jo esillä olleeseen henkilöön viittaava subjekti on verbin edellä, eli sanajärjestys on suora, kun taas uusi, mahdollisesti appositiorakenteella esitelty subjekti on verbin jäljessä, jolloin sanajärjestys on käänteinen. Edelleen todetaan, että tässä on kirjoittajakohtaista vaihtelua. (ISK § 1377.)

Tiusasen käänös on vuodelta 1990, ja siksi onkin mielenkiintoista tarkastella hänen valitsemaansa sanajärjestyksiä väli- ja jälkijohtolauseissa. Tiusanen on luonnollisesti joutunut ottamaan huomioon ajan tavan pyrkiä eroon johtolauseiden inversiosta mutta samalla pyrkinyt luomaan mielikuvan vanhasta, 1800-luvulla kirjoitetusta teoksesta.

Tiusasen suomennoksessa on yhteensä 64 väli- ja jälkijohtolauseita, ja inversio on niistä 22:ssa. Siten suora sanajärjestys on Tiusasen väli- ja jälkijohtolauseissa selvästi yleisempi (65,6 %) kuin käännetty. Inversio esiintyy kuitenkin vain kahdessa välijohtolauseessa (esimerkit 102 ja 103), ja muut 20 inversiotapausta ovat jälkijohtolauseissa, eli välijohtolauseessa Tiusanen käyttää lähes poikkeuksetta suoraa sanajärjestyksiä. Jälkijohtolauseita on Tiusasen suomennoksessa yhteensä 48, joten inversio esiintyy lähes puolessa niistä (41,7 %). Seuraavassa esimerkkinä ne tekstinkohdat Tiusasen suomennoksesta, joissa esiintyy inversio välijohtolauseessa:

(104) – *Mitä tähän viimeiseen tulee, väitti hiessä jo kylpevä Peter vastaan, voisi viinin korvata kookosmaidolla tai ananaksen tai viikunan mehulla.* (1990)

(105) – *All right, sanoi Lasse, ja nyt saa teologia riittää!* (1990)

Ahman suomennoksessa sen sijaan väli- ja jälkijohtolauseissa on lähes poikkeuksetta käytetty käännettyä sanajärjestystä. Poikkeus on kuitenkin tehty neljässä johtolauseessa, jotka kaikki ovat jälkijohtolauseita. Strindbergin lähdetekoksessa niissäkin kohdissa on luonnollisesti ruotsin kieliopin mukainen käännetty sanajärjestys. Miksi Ahma siis on päätenyt neljässä jälkijohtolauseessa käyttämään suoraa sanajärjestystä, kun kaikissa muissa väli- ja jälkijohtolauseissa on inversio? Kolmessa näistä kohdista (esimerkit 106–108) on kyse pitkästä monologista, jonka seassa on vapaata epäsuoraa esitystä, josta oli puhe luvussa 5.1. Niissä on siten mahdollisesti kyse suoran ja epäsuoran esityksen sekoittumisesta toisiinsa. Neljännessä tapauksessa on kyse ajatusten referoinnista (esimerkki 109), ja myös siinä on piirteitä vapaasta epäsuorasta esityksestä, esimerkiksi repliikkiviiva puuttuu lainauksen alusta. Kysymysmerkki ja sen jälkeen pienellä alkava johtolause kuitenkin viittaavat suoraan esitykseen.

(106) – *Kuka täällä asuu? minä kysyin.* (1912)

(107) – *Oi jumalani, maailman valtias! minä huudahdin.* (1912)

(108) – *Tahdon niinkin, minä sanoin.* (1912)

(109) *Mitä tehdä? he tuumivat...* (1912)

Jos puhujan tuttuutta lukijalle pidetään syynä käyttää suoraa sanajärjestystä, se voisi selittää näissä kohdissa käytetyn suoran sanajärjestyksen, mutta toisaalta sen säännön mukaan Ahman suomennoksessa pitäisi luonnollisesti esiintyä huomattavasti enemmän suoraa sanajärjestystä.

5.2.4. Referaattien tyylipiirteitä

Matti K. Suojasen (1993: 135–136) mukaan kirjoitetulta tekstiltä odotetaan selkeyttä, helppolukuisuutta ja ymmärrettävyyttä, ja siksi elävän puhekielen kopioiminen ei ole mahdollista. Lisäksi aidossa puhetilanteessa pystytään viittaamaan eksoforisesti puheympäristöön, kun taas kirjoitetussa tekstissä on tuotava ilmi kaikki tarpeellinen taustainformaatio. Sen vuoksi puhekielen luova soveltaminen kirjoitetussa tekstissä vaatii taitoa. Lisäksi yleiskieleen kuulumattomia – puhekielisiä – aineksia on käytettävä varoen

kirjoitetussa tekstissä. Suojanen toteaa lisäksi, että kääntäjän asema on erityisen hankala, koska kääntäjä on aina sidoksissa myös lähdetekstiin, mutta samalla hänen täytyisi pystyä karakterisoimaan teoksen henkilöitä puhekielisten piirteiden välityksellä nimenomaan kohdekielen lukijalle. Ei kuitenkaan ole varsinaisesti olemassa yleistä ja yhtäläistä suomalaista (epävirallista) puhekieltä, vaikka termiä yleispuhekieli käytetäänkin. Kullakin kirjoittajalla ja kääntäjällä on siten oma tapansa sirotella puhekielisinä pitämiään piirteitä dialogeihin. (mp.)

Yleiskuva Ahman ja Tiusasen suomennosten dialogeista on, että ne ovat lähes täysin yleiskielisiä. Puhekielisyyttä ilmentävät kuitenkin muutamat sanastolliset seikat. Eroja vanhan ja uuden suomennoksen välillä sen sijaan on jonkin verran. Seuraavassa dialogiesimerkki samasta tekstinkohdasta Ahmalta ja Tiusaselta:

- (110) – *Ensimäiseksi: Maakaari! Sen voimme huoleti sivuuttaa, koska ei meillä ole mitään maanomistajia. Hyväksytäänkö?*
 – *Hyväksytään, vastasi kokous.*
 – *Toiseksi: Perintökaari! Mitä perimistä meillä muka on? Viikunanlehti tai kokospähkinän kuori? Poisko? Häh? (1912)*

- (111) – *Primo: Maakaari! Se ei kuulu asiaan, koska ei ole maanomistajiaakaan, joten voimme vetää sen yli. Hyväksytäänkö?*
 – *Hyväksytään, vastasi kokous.*
 – *Secundo: Perintökaari! Mitä me perisimme? Viikunanlehden tai kookospähkinän kuoren! Vedetäänkö yli? (1990)*

Kun tarkastellaan Tiusasen suomennosta (esimerkki 111), huomataan, että puhekieliset piirteet puuttuvat siitä lähes täysin, kun taas Ahman suomennoksen vastaavassa kohdassa (esimerkki 110) puhekieliseksi luokiteltavia piirteitä on useita: Indefiniittinen pronomini *mitään* ilmauksessa *koska ei meillä ole mitään maanomistajia* on selvästi puhekielinen. Myös partikkeli *muka* luo puhekielisyyden tuntua. Samoin kysymykset *Poisko?* ja *Häh?* antavat vaikutelman aidosta puheesta. Tiusasen ratkaisu taas on kenties yllättävänkin kirjakielinen. Ainoa Tiusasen suomennoksessa puhekieliseksi katsottava piirre on finiittiverbittömän lauseen käyttö (*Viikunanlehden tai kookospähkinän kuoren!*).

Suojanen (1993: 141) huomauttaa, että puhekielen käyttöä vähentää etenkin sanaston vanhenemisen pelko. Koska Ahman suomennos on jo lähes satavuotias, sanaston vanhenemista on luonnollisesti nähtävissä siinä sekä kaikkialla tekstissä että erityisesti juuri dialogeissa:

- (112) – *Hiton visaa se teologia, sanoi hän. (1912)*

(113) – *Kerro päälle vaan ja anna Aristoteleen olla, sanoi hän. (1912)*

Yllä olevien esimerkkien puhekieltä jäljittelevät ilmaukset *hiton visaa* ja *kerro päälle vaan* kuulostavat nykylukijan korviin auttamattoman vanhentuneilta. Tiusanen on suomentanut samat kohdat näin:

(114) – *Ei näin kuumalla jaksa puhua teologiaa, hän sanoi. (1990)*

(115) – *Anna tulla vain, äläkä Aristoteleesta välitä. (1990)*

Esimerkeissä 112 (Ahma) ja 114 (Tiusanen) oleva kohta on siksikin mielenkiintoinen, että suomennokset ovat aika lailla erilaiset. Vilkaistu Strindbergin lähde teokseen osoittaa, että Tiusanen on tässä kohdassa ollut huomattavasti uskollisempi lähdetekstille kuin Ahma⁸. Voidaankin pohtia, onko Ahman tarkoituksena kenties ollut värittää teoksen melko yleiskielisiä dialogeja tarkoituksella tällaisilla puhekielimäisillä huudahduksilla, jotka ovat oman aikansa lukijoista saattaneet kuulostaa varsin onnistuneilta. Rune Ingo (1999: 159) onkin todennut eri-ikäisiä kirjallisuuden vuoropuheluiden käännoiksi tarkastellessaan, että eri kääntäjien ratkaisut ovat kovin henkilökohtaisia puhekielisyyskääntämisen tarkkuuden suhteen.

Ahman ja Tiusasen suomennoksissa puhekielisyys ilmenee monesti erilaisissa huudahduksissa ja voimasanoissa. Niiden käytössä on kuitenkin aina otettava huomioon lukijan sietokyky.

(116) – *No hitto viekөөn, eikös se ole pastori Axonius! huudahti Lassi. (1912)*

(117) – *Kuuletko, saakelin halvattu, etkö laittau alas maistamaan meloniani, saakelin halvattu! (1912)*

(118) – *Senkin helvetin perkele, tule heti alas syömään melonia, perkele! (1990)*

Suojanen (1993: 141) huomauttaa, että vanhaa, mennyttä aikaa kuvaavaa tekstiä kääntävän tulee nähdä vaivaa ja poimia vanhan suomalaisen puhekielen piirteitä eri lähteistä. Vaarana on kuitenkin, että nuoren kääntäjän tekstiin tulee helposti liian uusia ilmauksia, jotka saattavat häiritä varttuneempia lukijoita. (mp.) Tiusasen vuoden 1990 käännöksen dialogeissa on kuitenkin nähtävissä onnistunutta vanhahtavan tunnelman luomista

⁸ – Det är alldeles för hett att tala teologi, sade han (Strindberg 1884: 350).

sanavalintojen avulla (olen tummentanut ne sanat tai ilmaukset, jotka mielestäni ovat nykypuhekielessä vanhentuneita):

(119) *Hahhaa, olen tullut **pakanamaahan!** minä ajattelin... (1990)*

(120) *Milloinkaan ei muinainen skandinaavinen puhe ole **kajahtanut** yhtä suloisena korvissani ja sydämeni on **täysi kuin pikari, täysi kuin kalebassi** kun loppukesän aurinko täyttää sen **maidolla ja siemenviljalla!***

– ***Lempo soikoon**, sehän taitaa olla pastori Axonius, Lasse kiljaisi. (1990)*

Edelliset esimerkit (119 ja 120) ilmentävät jo luvussa 3.1.2 mainittua Tiusasen strategiaa kääntää vanhaa klassikkoa siten, että lukija pystyy heti huomaamaan, että takana on vuosikymmenien patina (Kojo 2000: 4).

6. LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut August Strindbergin novellin *De lycksaliges ö* kahta suomennosta, joiden ilmestymisajankohdan välillä on 78 vuotta. Siten keskeinen mielenkiinnon kohde onkin ollut, millaisia eroja näiden kahden eri aikana tehdyn suomennoksen välillä voidaan havaita. Tarkastelu toteutettiin keskittymällä pääasiassa syntaksin ilmiöihin, mutta myös tyylin näkökulmaa pohdittiin aika ajoin.

Vanha suomennos ilmestyi vuonna 1912, ja sen tekijä on Ilmari Ahma. Uudempi suomennos on vuodelta 1990 ja Antero Tiusasen käsialaa. Koska kieli kehittyi jatkuvasti, on selvää, että noin 80 vuoden kuluessa eroja syntyy väistämättä. Toisaalta on selvää myös se, että kaksi samasta teoksesta samanakaan aikana tehtyä käännöstä eivät ole samanlaisia. Yhteinen lähdeteksti on kuitenkin seikka, jota ei voida olla huomioimatta, koska on selvää, että saman lähdetekstin kääntäjät kääntävät samoja merkityssisältöjä.

Virkkeiden rakenteen tarkastelu osoitti, että vanhassa suomennoksessa on keskimäärin pidempiä virkkeitä, virkkeissä on enemmän lauseita ja myös alisteisuutta esiintyy enemmän kuin uudessa suomennoksessa. Kaiken kaikkiaan ilmeni varsin selvästi, että vanhan suomennoksen virkkeet ovat kompleksisempia kuin uuden.

Vertailuaineistona käytin Ikolan–Palomäen–Koiton (1989) tutkimuksen *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* yleiskielistä aineistoa koskevia tuloksia. Vertailu tämän tutkimuksen suomennosten ja yleiskielen välillä osoitti, että esimerkiksi lauseiden määrällä mitattuna yleiskielen virkkeet ovat vähemmän kompleksisia kuin tämän tutkimuksen suomennosten virkkeet. Yleiskielessä yleisimmäksi lausetyypiksi osoittautui yksilauseinen virke, kun taas tämän tutkimuksen molemmissa suomennoksissa virkkeessä on tyypillisimmin kaksi lausetta.

Lausemaisten rakenteiden käyttömäärissä ei havaittu kovin suuria eroja eri suomennosten välillä. Sen sijaan laadullisia eroja esiintyy, ja niillä on usein vaikutusta myös tekstin tyyliin. Lausemaisten rakenteiden tarkastelussa keskeistä oli osoittaa, millainen vaikutus niiden käytöllä on lauseiden määrään. Tästä löydettiinkin paljon esimerkkejä, mutta kaiken kaikkiaan ilmeni kuitenkin, että molempien suomennosten kokonaislausemäärät ovat erittäin lähellä toisiaan: Ahman suomennoksessa on yhteensä 2 034 lausetta ja Tiusasen suomennoksessa 1 997 lausetta. Erot suomennosten välillä ovatkin laadullisia: Ahman suomennos on huomattavasti sivulausevaltaisempi kuin Tiusasen suomennos. Myös virkkeiden määrissä ero on huomattava: Ahman suomennoksessa on kaiken kaikkiaan 741 virkettä ja Tiusasen suomennoksessa lähes sata

enemmän, eli 835. Asioiden jakaminen eri virkkeisiin on siis täysin erilaista eri suomentajilla.

Päädyin tarkastelemaan suomennosten dialogiosuuksia omana kokonaisuutenaan, koska niissä virkkeet ovat täysin erilaisia ja yleensäkin virkkeen määritelmän soveltaminen referaatteja ja johtoilmauksia sisältävään tekstiin ei ole täysin ongelmatonta. Dialogit muodostavat tämän tutkimuksen aineistosta noin 10 prosenttia.

Tyypillisesti käännösuomen tutkimuksissa käytetty asetelma on, että käännösuomea verrataan alkuperäissuomeen, eli alun perin suomeksi kirjoitettuun tekstiin. Tämän tutkimuksen näkökulma on ennemminkin kahta eri aikoina tuotettua käännöstä vertaileva, uudelleenikäntämiseen keskittyvä. Toisaalta käännösuomen ja alkuperäissuomen vertailu toteutuu siinä mielessä tässäkin tutkimuksessa, että vertailuaineistona olevassa Ikolan ym. (1989) tutkimuksen yleiskielisessä aineistossa ei tiettävästi ole mukana käännösuomea. Yleiskielen ja kaunokirjallisuuden suomennosten kielen vertailu on kuitenkin ollut keskeisemmällä sijalla tässä tutkimuksessa, ja tarkoitus on ollut löytää eroja ja yhtäläisyyksiä, joita voisi yleistää koskemaan näitä kahta eri tekstilajia: asiatekstiä ja kaunokirjallista tekstiä. Myös suomennosten vertailu lähdetekstiinsä olisi luonnollisesti ollut mahdollista, mutta tässä tutkimuksessa päädyin viittaamaan Strindbergin lähdeteokseen vain silloin, kun se oli välttämätöntä joidenkin rakenteiden taustojen selvittämiseksi.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- STRINDBERG, AUGUST 1914 [1884]: *De lycksaliges ö.* – De lycksaliges ö och andra berättelser. Stockholm: Åhlén & Åkerlunds förlag.
- STRINDBERG, AUGUST 1912: *Onnellisten saari.* – Kaksi kertomusta kokoelmasta Svenska öden och äfventyr. Suomentanut Ilmari Ahma. Helsinki: Otava.
- STRINDBERG, AUGUST 1990: *Onnellisten saari.* – Onnellisten saari ja muita kertomuksia. Suomentanut Antero Tiisanen. Helsinki: Love kirjat.

Kirjallisuus

- BAKER, MONA 1993: Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. – Mona Baker, Gill Francis, & Elena Tognini-Bonelli (toim.), *Text and Technology*, 233–250. Philadelphia: John Benjamins.
- ESKOLA, SARI 2002: *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä.* Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 30. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*, 114–149. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus.* Publications of the Department of General Linguistics No. 6. Helsinki: University of Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979 [1941–1968]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys.* Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HELIN, IRMELI 2005: Kääntäjä ja yhteiskunta – uudelleenikäntämisen yhteiskunnallinen viitekehys. – Hilikka Yli-Jokipii (toim.), *Kielen matkassa multimediaan: Näkökulmia kääntämisen tutkimiseen ja opiskelemiseen*, 145–164. Käännöstieteen laitoksen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HELLEMANN, JARL 1988: Käännöskirjallisuuden vuosisata. – Jussi Nuorteva (toim.), *Kirjan rantaviiva*, 84–95. Helsinki: Gaudeamus.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen Suomen kirjakielen historia.* Porvoo: WSOY.
- IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2006: *Kielenhuollon käsikirja.* Kuudes, laajennettu ja päivitetty painos. Helsinki: Yrityskirjat.
- IKOLA, OSMO 1978: *Lauseenvastikeoppia Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä.* Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- INGO, RUNE 1999: Miten aika näkyy vuoropuheluissa ja niiden käänöksissä? – Rune Ingo, Christer Laurén, Henrik Nikula, Anita Nuopponen & Patricia Poussa (toim.), *Erikoiskielet ja käännösteoria, VAKKI-symposiumi XVIII. Vöyri 14.–15.2.1998*, 148–159. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän

- julkaisut N:o 24. Vaasa: Vaasan yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmä.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2005: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1997: *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Suomi 184. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2004: *Synonymia ja käännössuomi Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- JUVONEN, MINNA 2000: *Ystävänä aikakauslehti. Annan ja Sinä&Minän henkilöhaastattelujen vertailua*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KETTUNEN, LAURI 1949: *Hyvää vapaata suomea Ohjekirja suomen kielen käyttäjille*. Jyväskylä: Gummerus.
- KOJO, TUULA 2000: Laakerinlehdet menemään. *Kääntäjä* 5/2000.
- KOSKIMIES, RAFAEL 1946: *Otavan historia Ensimmäinen osa 1890–1918*. Helsinki: Otava.
- KOSKINEN, KAISA 2007: Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. – H. K. Riikonen (päätoim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, 330–336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUIRI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 405. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 2001: *Kirjasuomen kehitys*. Uudistettu laitos, 5. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 1999: Speech Quotations in Newspapers as a Form of Language Use. – Timo Haukioja, Ilona Herlin & Matti Miestamo (toim.), *SKY Journal of Linguistics* 12, 111–144. Turku: The Linguistic Association of Finland.
- 2006: Affekti ja lauserakenne Kaunokirjallisten tekstien syntaktisia rakenteita – Salla Kurhila & Anne Mäntynen (toim.), *Tunnetta mukana Kirjoituksia Jyrki Kalliokosken 50-vuotispäivän kunniaksi*, 91–123. Kieli 17. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- MEIDAL, BJÖRN 1995: ”En klok råtta måste ha många håll!” Strindberg och översättarna. – Björn Meidal & Nils Åke Nilsson (toim.), *August Strindberg och hans översättare : Föredrag vid symposium i Vitterhetsakademiens 8 september 1994*, 9–27. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- MIELIKÄINEN, AILA 1998: 1900-luvun raamatunsuomennosten uudissanastoa. – Aila Mielikäinen & Paavo Suihkonen (toim.), *Tutkielmia Raamatun kielestä*, 105–136. Suomen kielen laitoksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2001: Voiko kirjaimellinen raamatunsuomennos olla nykykielinen? – *Teologinen aikakauskirja* 1/2001 106. vuosikerta, 73–83. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- OITTINEN, RIITTA 1997: *Liisa, Liisa ja Alice Matkakirja*. Tampere: Tampere University Press.
- PALOPOSKI, OUTI 2005: Käännössuomen synty. – Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), *Käännössuomeksi Tutkimuksia suomennosten kielestä*, 15–31. Tampere Studies in Language, Translation and Culture Sarja A Vol. 1. Tampere: Tampere University Press.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: *Nykysuomen kehitys Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakieleen sekä tekstinäytteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- ROUTARINNE, SARA 2005: Keskustelupuheen johtolauseiden kielioppia. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*, 83–113. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAARIMAA, E. A. 1931: *Huonoa ja hyvää suomea Oikeakielisyysohjeita*. Toinen painos. Porvoo: WSOY.
- SAEED, JOHN I. 1997: *Semantics*. Oxford: Blackwell.
- SAKSA, SILJA 2004: *Baabelin perilliset Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- SARATIE, ALLAN 1927: *Hyvää suomea: oikeakielisyysskirjoitelmia ja -ohjeita*. 2. painos, toimittanut Ilmari Ahma. Helsinki: Otava.
- SAUKKONEN, PAULI 1984: *Mistä tyyli syntyy?* Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- SEVÄNEN, ERKKI 2007: Suomenoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä. – H. K. Riikonen (päätoim.), *Suomenoskirjallisuuden historia 2*, 12–22. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUOJANEN, MATTI K. 1993: Puhekieli kääntäjän käsissä. – Päivikki Suojanen & Matti K. Suojanen, *Kulttuurin kaleidoskoopista Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*, 134–141. Kangasala: Antrokirjat.
- VESIKANSA, JOUKO 1974: Temporaalirakenteiden futuurista. *Virittäjä* 1974:271–276.
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- WIIK, KALEVI 1983: Mikä lauseenvastike on? – Auli Hakulinen & Pentti Leino, *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1*, 270–294. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Internetlähteet

- Fennica – Suomen kansallisbibliografia, www-haku: <https://fennica.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?LANGUAGE=Finnish&DB=local&PAGE=First> 20.10.2009
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen www-sivut: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=256> 11.4.2009.